

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**DIPLOMSKO DELO
(VISOKOŠOLSKE STROKOVNE ŠTUDIJSKE PROGRAMA)
UPRAVA I. STOPNJE**

DIALOG MED VERO IN KULTURO

Vesna Forjanič

Ljubljana, september 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

DIPLOMSKO DELO
(Visokošolski strokovni študijski program)
Uprava I. stopnja

DIALOG MED VERO IN KULTURO

Kandidat/ka: Vesna Forjanič

Vpisna številka: 04035649

Mentor: Mag. Slavko Debelak

Ljubljana, september 2010

I. IZJAVA O AVTORSTVU

Diplomskega dela

Podpisana Vesna Forjanič, študentka z vpisno številko 04035649, sem avtorica diplomskega dela z naslovom Dialog med vero in kulturo.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. Citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje drugih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki dkoraj dobesednega parafraziranja bodisi v gravični obliki, sk aterim so tuje misli oz. Ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Ur. List RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za upravo v skladu z njenimi pravili,
- -se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo,
- -je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki „Dela FU“.

Diplomsko delo je lektorirala: Ga. Marija Hribar

Ljubljana, 21.9.2010

Podpis avtorja/ice:

II. POVZETEK

Vera in kultura se že nekaj časa oddaljujeta, vera meni, da ji kultura ni potrebna, kultura pa, da ji vera predstavlja nevarnost za njeno svobodo. Antropološko gledano so danes vera, kultura in politika medsebojno tesno povezane. Težave se pojavijo, ko želimo določiti težo vsaki izmed teh kategorij, saj se začnejo pojavljati konflikti, kjer pride do prevlade enega nad drugim. Razlogi, ki povzročajo te konflikte, so zagotovo delitev sveta na bogati, visoko razviti del, in revni, množično nepismeni in nerazviti del sveta. Čeprav so osnovni razlogi spora najpogosteje ekonomske in politične narave, ne smemo zanemariti, da močni konflikti potekajo med verskimi in kulturnimi tokovi. Zaradi močne propagande se kulturni in verski predsodki širijo kot ognjeni zublji.

Številne ideje, ki so bile sprožene v zadnjih desetletjih, kot so gradnja džamije, vključitev Turčije v EU, odprava islamskih ženskih oblačil, rušenje minaretov v Švici, požiganje Korana in drugi delujejo kot kulturni šok.

Pri širjenju stereotipov in predsodkov imajo zelo pomembno vlogo tudi mediji, saj s stalnim ponavljanjem negativnih stališč do drugih ustvarjajo komplekse zoper določene verske ali kulturne skupine. Zato je ideja o dialogu med vero in kulturo pomembna za prihodnost Evrope in celega sveta. Ideja o tem dialogu se začneja pri priznavanju oziroma razumevanju razlik in večplastnosti sveta, v katerem živimo. Te razlike v mišljenju, pogledih in vrednotah obstajajo ne samo med kulturami ampak tudi znotraj vsake posamezne kulture. V zadnjih desetletjih je bilo organiziranih že veliko srečanj na to tematiko, skoraj na vsakem vogalu se odvijajo razne diskusije, o odnosih med kulturami in ustvarjanju identitete modernega človeka.

V globalnem in soodvisnem svetu je potrebno začeti strpen in spoštljiv dialog, ki je življenjskega pomena za narode, skupnost in posameznike. Pomembno vlogo za razumevanje in propagando medsebojnega dialoga imajo vse izobraževalne institucije, posebej univerze, verske skupnosti, cerkve, nevladne organizacije, civilne iniciative, sredstva množičnega obveščanja in vsak posameznik.

Vera daje kulturi moralne vrednote, zato se v EU zavedajo, da je potrebno tesne, medsebojne povezave in mirno prihodnost oblikovati na podlagi skupnih vrednot, ter da mora država človeku omogočati, da živi po svoji vesti, kar pa se bistveno razlikuje od islamskega poimenovanja človekovih pravic, saj le-ta človeku omogoča vse, kar bog od njega pričakuje in je zapisano v Koranu in suni.

Ključne besede: dialog, religija, država in cerkev, krščanstvo, islam, medkulturni dialog, sožitje, džamija.

III. SUMMARY

For some time religion and culture have been distancing from one another. While religion believes that culture is unnecessary, culture says that religion is a threat to its freedom. Seen anthropologically, religion, culture and politics are closely intertwined. Problems arise when we try to assess the importance of each category, which gives rise to conflicts where one category dominates the other. The reason for these conflicts is most definitely the division to wealthy, highly developed and poor, illiterate and underdeveloped world. Although the basic reasons for the conflict are economical and political we cannot overlook the fact that strong conflicts exist between religious and cultural currents.

Strong promotion rapidly spreads cultural and religious prejudice. Numerous events that have occurred in the last decades (e.g. Mosque construction in Ljubljana, Turkey's EU integration process and the abolition of Islamic clothing for women...) act as a cultural shock. Media plays an important part in spreading of these stereotypes and prejudice with constant feed of negative comments on certain people, they help create prejudice against certain religious or cultural groups. Therefore the notion of dialogue between religion and culture is important for the future of Europe and the world.

The idea of this dialogue begins by acknowledging or rather understanding the differences and layers of the world we live in. These differences in thinking, views and values exist not only between cultures but within an individual culture as well. Many conferences have been organised in the last years, dealing with this topic, but discussions take place nearly everywhere, dealing with inter-cultural relations and creation of identity of the modern man.

In a globalised and co-dependent world a tolerant and respectful dialogue is necessary and vital for nations, community and individuals. For the understanding and promotion of this dialogue all educational institutions, universities in particular, religious communities, Churches, non government organisations, civil initiatives, mass media and every individual play an important role.

Since religion provides moral values to culture the EU is aware that close interpersonal connections and a peaceful future need to be founded on the basis of common values and that each country has to enable each person to be able to live according to their own beliefs. This differs considerably from the Islamic understanding of the term 'human rights' where man can do anything that God expects from him and is written in the Quran and Sunnah.

description of Islamic human rights, since this enables a person everything that God expects from him and reads the Koran and Shuni.

Key words: Dialogue, religion, state and church, Christianity, Islam, inter-cultural dialogue, coexistence, mosque.

IV. KAZALO

UVOD	1
NAMEN IN CILJI NALOGE.....	2
OPREDELITEV POJMOV	3
1.1 RELIGIJA.....	3
1.2 KULTURA	5
1.3 DIALOG.....	6
1.4 PREDSDOKI.....	8
MEDKULTURNI DIALOG V SLOVENIJI.....	9
ZGODOVINSKI VIDIK DIALOGA MED ZAHODOM IN VZHODOM.....	10
1.5 VERSKA RAZSEŽNOST	11
RAZMERJE MED KRŠČANSTVOM IN ISLAMOM	12
1.6 KAJ JE KRŠČANSTVO?	12
<i>Katolištvo ali katolicizem.....</i>	<i>13</i>
<i>Protestantizem.....</i>	<i>13</i>
<i>Pravoslavlje.....</i>	<i>13</i>
1.7 RAZVOJ KRŠČANSTVA	14
1.8 KRŠČANSTVO KOT KULTURA	15
1.9 KAJ JE ISLAM?	16
1.10 ISLAM KOT KULTURA	18
ISLAM IN EVROPA	19
1.11 ISLAM „BREZTELESNA NACIJA“ V EVROPI.....	21
1.12 NESPREJEMANJE CERIČEVE DEKLARACIJE.....	22
1.13 EVROPA PROSTOR ISLAMSKIH SIMBOLOV.....	23
RELIGIOZNI SIMBOLI IN JAVNA ŠOLA.....	24
1.14 KONFESIONALNA DEJAVNOST V ŠOLAH	25
RELIGIJA V ZAKONODAJI	26
1.15 EVROPSKA KONVENCIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH.....	29
1.16 POGODBA O USTAVI ZA EVROPO	30
1.17 USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE	31
1.18 ZAKON O VERSKI SVOBODI	34
1.19 SPORAZUM O PRAVNEM POLOŽAJU ISLAMSKE SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	35
VERSKI OBJEKTI SODIJO V SVOBODO VERE – ANALIZA GRADNJE DŽAMIJE V LJUBLJANI	37

1.20 V SLOVENIJI MOŠEJA ŽE LETA 1916	37
1.21 MOŠEJE V EVROPI.....	38
1.22 PRVE ZAHTEVE PO DŽAMIJI V 60-TIH LETIH	39
1.23 PO TRNOVI POTI DO DŽAMIJE	41
1.24 KDO FINANCIRA DŽAMIJO?	42
ZAKLJUČEK	43
LITERATURA	44
VIRI	47

V. KAZALO SLIK

SLIKA 1: MOŠEJA V DUBLINU, VHOD..... 39

•

1 UVOD

Ko danes pogledamo na globalni zemljevid, na katerem prostor ne določa več fizične meje, in govorimo o t.i. transnacionalnosti, prehajanju ljudi, kultur in simbolov, opazimo, da je svetovni oder prepleten z različnimi kulturnimi in verskimi skupinami. In ko danes stojimo na pragu globalnih priložnosti in odgovornosti, se zdi, da svet postaja ena sama vas, v kateri se vse težje dopušča drugačnosti in uporabo istih dobrin. Proces, ki smo jim priča v današnjem času, denimo hitri migracijski tokovi, naraščajoči terorizem, nestrpnosti nas vodijo v prepad. Če želimo živeti v sožitju, moramo nujno ustvariti razumen dialog med vero in kulturo.

Ko govorimo o dialogu med religijo in kulturo, je pomembno, da najprej opredelimo, kaj sploh je vera in kaj kultura. Vera naj bi bila nek odnos z nekom, ki ti je tuj, a te kljub temu nekaj močnega povezuje z njim, verovati namreč pomeni iskati boga. Kulturo pa pojmujejo kot sklop vezi, pogledov in vrednot, ki povezuje skupino posameznikov v določenem okolju in v določenem zgodovinskem obdobju. Kultura so dejavnosti, navade in običaji, ki jih ljudje potrebujemo v življenju. Slovenci smo državljani Evropske unije, ki je prostor, kjer se zgodovinsko križajo številni kulturni tokovi, in v njej ne živimo samo kot kristjani, ampak kot subkulturni narod, zato si moramo prizadevati, da bo njena prihodnost v znamenju pozitivnega dialoga med različnimi kulturami in religijami, v iskanju pravičnosti, spoštovanja in miru. Kulturna različnost Evrope je njena edinstvena prednost, ki jo moramo sprejemati, jo razumeti in se o njej pogovarjati, kajti le tako se bomo dobro počutili v družbi drug drugega ter sprejemali različnost in medkulturnost kot vrednoto. V letu 2008, ko je Slovenija predsedovala Evropski uniji, je veliko prispevala k medkulturnemu dialogu znotraj Evrope in s tem uspešno nadaljuje tudi danes. Še posebej je pomembno, da se posveti obveščanju nas mladih o razvoju medkulturnega dialoga, saj bomo s tem lažje spoznali sobivanje različnih kultur in se s tem razvijali v odprtega, strpnega evropskega državljana, ki spoštuje kulturno raznolikost.

Če povzamem besede znamenitega mehiškega pisatelja Octavia Paza » Vse kulture izvirajo iz medsebojnih prepletanj, srečanj in soočanj. Če pa se osamijo, izumrejo« (URL, Slovensko predsedstvo EU 2008, 2008).

Bodimo odprti in delimo pozitiven odnos z bližnjim, saj nas bo to obogatilo in nam dalo moč sloge in miru za preživetje.

2 NAMEN IN CILJI NALOGE

Naše kulturno okolje je raznoliko obarvano in ta raznolikost predstavlja ekonomsko, družbeno, versko in politično prednost, ki jo je potrebno razvijati, po drugi strani pa ravno to prinaša družbene in politične izzive. Evropa se še vedno bori s težavami, kot so rasizem, ksenofobija, antisemitizem in nestrpnosti, ki so postale še bolj dramatične zaradi posledic 11. septembra 2001 ter vojne v Iraku in Afganistanu. Da bo cilj dialoga uspešen, je potrebno omogočiti, da vse te različne kulture v multinacionalnem svetu soobstajajo, razvijajo občutek skupnosti in pripadnosti, gojijo vzajemno spoštovanje in razumevanje drug drugega. Prvi pogoj za vzpostavitev takšnega sožitja je odprava predsodkov. In sicer predsodkov, ki so vezani na nacionalno ali etnično identiteto, z ene strani etnocentrizem, z druge kompleks večvrednosti ali agresivnosti zaradi kompleksa manjvrednosti, predsodki zaradi zgodovinskih dogajanj, političnih razdelitev Evrope ter kompleksi zaradi veroizpovedi. Najučinkovitejši način, da se odpravi te predsodke, je dejansko študij in spoznavanje drugega, vendar na način, ki je lasten kulturi kot taki in veri kot taki. Zato je namen, da bi se v vzgojnih ustanovah in sredstvih javnega obveščanja ustvarjalo pozitivno ozračje glede medsebojnih evropskih kultur in pozitivni kulturni in religiozni dialog, izredno priporočljiv. Odpraviti je treba probleme, kot so stigmatizacija, diskriminacija in nasilje. Ti problemi izhajajo zaradi razlik v vrednotah in tradicijah, kot so oblačila, družinske vloge ali odnosi med spoloma.

Osrednji namen moje diplomske naloge bo analiza razprave o gradnji džamije v Ljubljani. S pomočjo te analize bom poskušala podati odgovor, kako smo Slovenci strpni do drugih narodov. Z drugimi besedami, preverjala bom hipotezo, ali je Islamska verska skupnost v Sloveniji pomemben temelj za slovensko kulturo in s tem pomemben gradnik razlikovanja v veri in kulturi, zaradi katerega je v današnjem svetu toliko nestrpnosti.

S svojo diplomsko nalogo pa želim tudi nagovoriti mlade, da se udeležujejo medkulturnega dialoga in še naučijo živeti v vzajemni strpnosti do sočloveka, čeprav je kulturno ali versko drugačen. Želim predlagati, da se v izobraževalnih institucijah uvede več učnih programov na temo o svetovnih verskih in kulturnih razpravah v pozitivnem kontekstu. Saj, kot pravijo, svet stoji na mladih in mi smo tisti, ki bomo s svojim pozitivnim pogledom na svet in sočloveka ustvarili uspešno in mirno komunikacijo, ki je nujno potrebna za preživetje tega sveta.

Diplomska naloga bo sestavljena v teoretični obliki. Pri opisovanju vsebine in obstoječega stanja bom kot pomoč uporabila deskriptivno metodo, ki omogoča splošni opis preučevanega predmeta.

Za analizo nekaterih podatkov si bom pomagala z metodo analize in interpretacije virov, ki nam omogoča lažje razumevanje sporočila. Pri uporabi strokovnih člankov in drugih publicističnih glasil bom uporabljala metodo strukturiranega intervjuja, saj bo pereči problem mnogo jasneje predstavljen skozi oči strokovnjakov. V nalogi bom uporabljala tudi zgodovinsko metodo, s katero bom na podlagi različne literature spoznala odnos posameznika do vere in kulture ter odnos med samo vero in kulturo. Posamezne podatke bom primerjala z obstoječo literaturo na podlagi metode primerjave.

3 OPREDELITEV POJMOV

3.1 RELIGIJA

Religija¹ je ena najbolj univerzalnih človekovih dejavnosti, saj jo najdemo v vseh kulturah in v vseh obdobjih. Po zapisih iz družinske enciklopedije kaže, da se je religija porodila iz človekove želje po temu, da bi našel končni pomen in namen življenja, ter to željo osredotočil na verovanje v neko nadnaravno bitje. V večini religij verniki častijo svojega boga z molitvami, žrtvovanjem ali s pravilnim obnašanjem. Prve verske dejavnosti so bile utilitarnega značaja, verska dejavnost je imela magičen pomen in se je opravljala zaradi nekega namena. Religija se je nato postopoma razvijala; najprej je bila vera v duhove, ki ni upoštevala psiholoških razlag in funkcij religije. S časom so se po tej teoriji pojavili bogovi z nadnaravnimi značilnostmi. Racionalizacija družbenega življenja pa pripelje do potrebe po oblikovanju verske etike. To opravljajo preroki, kot je Mohamed, ki spada med etične preroke, in eksemplarični preroki, ki kažejo pravilen način življenja s svojim primerom, njegovi privrženci pa tvorijo versko skupnost. Religijo sestavljajo verovanja in praksa. Religija se razlikuje po različnih vidikih. Najširše sprejeta klasifikacija opredeljuje naslednje vidike: vera, kult, skupnost, nauk in kodeks.

- Vera je notranji, vsebinski del religije; to, kar ljudje verjamejo, njihova občutja, strah, spoštovanja in obžalovanja.
- Kult zajema vse, kar je povezano s čaščenjem; to so stavbe, podobe, oltarji, obredi, nabožne pesmi, shajanja skupnosti itd.
- Skupnost je družbeni vidik religije; sem sodijo verniki v določeni cerkvi, templju, širša ločina ali sekta, menihi, nune, ...
- Nauk; vanj sodijo vsa prepričanja, načela, in ideje določene religije kot celote. Vključuje vse svete spise, predstave o bogu, angelih, nebesih, peklu in odrešitvi.
- Kodeks pa sestavljajo pravila obnašanj, ki jih zahteva religija od svojih vernikov, ter vključuje moralne norme, tabuje, predstave o grehu in svetosti.

Po mnenju raziskovalcev religij imajo vere v družbi pomembno vlogo, ne glede na to, ali so resnične ali ne. Mnenja nekaterih so, da so bile religije nekoč koristne za ponazoritev človekovih doživetij, drugi pa menijo, da se znanost in religija nikakor ne izključujeta (Družinska enciklopedija, 2001, str.458).

Meredith v svoji knjigi Svetovna verstva pravi: „Verni ljudje verjamejo, da obstaja nekaj posebnega, kar daje njihovem življenju vsebino in smisel. Verjamejo, da je to posebno prav

¹ »Religija je zavest o obstoju boga, nadnaravnih sil; vera, verovanje.« (SSKJ)

tako resnično kot fizični svet, zato ga včasih imenujemo končna ali popolna resničnost“ (Meredith, 1994, str. 4).

Religije sveta se delijo na dve veliki skupini. Prva skupina, imenovana tudi prvobitne religije ali ljudske etnične religije, vključuje tradicionalne religije Afrike, Avstralije in Oceanije, nekaterih delov Azije in prvobitnih ljudstev obeh Amerik. Sem sodijo tudi predkrščanska verstva Evrope in religije drugih starih ljudstev. Namen teh religij je, da bi bile krajevne, saj so ustvarjene po meri posameznega ljudstva. Zato tudi večina mitov in zgodb, povezanih s to religijo, pripoveduje o izvoru le enega plemena ali ljudstva. Po večini so ustvarjene iz ustnega izročila, ne pa iz pisanih svetih besedil. Te religije niso misijonarske, kar pomeni, da si ne prizadevajo vabiti in spreobračati pripadnike drugih religij.

V drugi skupini religij so univerzalne, razglašene religije pa so misijonarske, pomembne za ves svet. Te religije se opirajo na pisana sveta besedila, ki igrajo osrednjo vlogo v njihovem nauku. Islam in krščanstvo sta tipična primera univerzalne religije. Znotraj univerzalnih religij prepoznamo določene večje skupine. Družino semitskih religij sestavljajo judaizem, krščanstvo in islam, religije, ki imajo skupen zgodovinski in geografski razvoj. V indijsko družino sodijo hinduizem, zgodnji budizem, džainizem in sikhizem. Pod družino Daljnega vzhoda spadajo konfucianizem, taoizem in šintoizem. Univerzalne ali razglašene religije imajo običajno preroka, ki sebe šteje za božjega odposlanca. Ustanovitelj deluje v določenem zgodovinskem, kulturnem okolju in zanj je značilno, da se obrača na vse ljudi kot posameznike. Prizna jim enako človeško vrednost kot posameznikom in ne ločuje med etničnimi skupinami. Ustanovitelji so praviloma osebe, za katere velja, da so v posebnem stiku z bogom in so subjekti, preko katerih bog opravlja svoje poslanstvo.

Drugi način klasifikacije razvrščanja religij pa je glede na predmet čaščenja. Skupino tistih, ki častijo enega samega boga, imenujemo monoteistične religije. Skupino tistih, ki častijo več bogov, pa politeistične religije.

Med monoteistične religije sodijo:

- judaizem,
- krščanstvo,
- islam.

Med politeistične religije pa spadajo:

- hinduizem,
- starogrške in germanske religije,
- ostale prvobitne religije.

Po S. Freudu je versko izkustvo izraz notranjih spopadov z očetovsko podobo, bog pa je simbol očetovske oblasti. Religija je torej izraz človekovih frustracij, predvsem pa strahov in občutka krivde. Sociološka teorija religije je, da je religija način odgovarjanja na vprašanja bivanja, ki pri človeku vzbujajo stiske in tesnobe, minljivosti, občutke brezsmiselnosti, nemoči v človekovem individualnem in družbenem življenju. Durkheim je religijo opisal kot posledico razlikovanja med svetim (sakralnim) in nesvetim (posvetnim). Vernon pa pravi, da je religija del kulture, ki je sestavljena iz verovanja in običajev, ki določajo nadnaravno in sveto, ter človekov odnos do njiju. To nadnaravno in sveto povezuje z dejanskim svetom na tak način, da ljudi oskrbuje z moralnimi definicijami o tem, kaj je dobro in kaj slabo. Welte omenja religijo kot obliko človeškega življenja, v kateri človek ve, da je opredeljen z veličino, ki se

imenuje bog oz. božanstvo. Človek torej ve, da je opredeljen v odnosu do nečesa, kar je drugačno, večje, bolj izvorno od njega samega. Pavičević pa opredeljuje religijo kot organizirano celoto verovanj, občutenj, simbolov, kulturnega delovanja in moralnih predpisov, vezanih na idejo oz. predstavo o nadnaravnem (Sociologija religije, 2010).

Če povzamem pomen religije, je to sprejemanje zunanjih dražljajev skupaj z notranjim doživljanjem ali izkušnjami, ki se kaže skozi jezikovno komuniciranje subjekta z okoljem.

3.2 KULTURA

Beseda kultura² se že od Aristotla dalje pojavljaja v različnih definicijah. Njeno razpravljanje pa se je razmahnilo v velikem številu na različne dele znanosti in umetnosti. Danes kulture ne povezujemo samo z omenjenimi smermi, ampak kultura obsega vse od psihologije, sociologije, antropologije, zgodovine, tehnologije in načina življenja. Beseda kultura izhaja iz latinske besede culture, izpeljane iz colere, kar pomeni gojiti. Prvotno je pomenila predvsem vplivanje na naravo in kasneje po analogiji tudi na proces človekove vzgoje. Na začetku 19. stoletja se je uveljavilo poimenovanje kulture kot splošnega stanja, intelektualnega razvoja v družbi kot celoti. Kultura se je razvijala na vseh področjih ljudskih dejavnosti, običajev in navad ter se tako prenašala iz generacije v generacijo. Vsaka kultura temelji na nekih znakih ali simbolih, s pomočjo katerih se ohranjajo in prenašajo številne informacije; je naučena in je odvisna od učenja posameznikov v določenem družbenem okolju; je tudi integrirana, kar pomeni, da so posamezne sestavine med seboj odvisne in predstavljajo kompleksno celoto. „Kultura v širšem pomenu pomeni vse tisto, kar je človek ustvaril skozi stoletja in vse tisto, kar je prineslo napredek na področju tehnologije, znanosti, umetnosti, religije in ideologije“ (Vila, 1994, str. 334).

Kultura se nanaša na oblike človekove dejavnosti in simbolične strukture, ki dajejo taki aktivnosti pomen. Pojem kultura se označuje kot vsi produkti posameznika, skupine ali družbe. Sem spadajo tehnika, umetnost, znanost, moralni sistemi, vedenja in različne navade. Definiciji kulture se je najbližje približal sociolog Thomas Lukman, ki kulturo opredeljuje kot družbeno zalogo znanja. Ljudje pa smo v tej družbeni zalogi znanja senzibilna bitja, ki zaznavamo neskladje v družbenih razmerjih in s svojimi navadami in talenti izražamo stisko, sočutje, svojo srečo in srečo do sočloveka. Vse to se izraža skozi umetnost,

² Kultura po SSKJ (SSKJ z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. Elektronski vir, 2005)

Kultura-e ž (u) 1. skupek dosežkov, vrednot, človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja: raziskovati stare kulture, spomeniki izumrlih kultur, stičišče dveh kultur, antična, srednjeveška kultura; evropska, orientalska kultura, gotska, grška, rimska kultura, duhovna zlasti na področju miselnega ustvarjanja, materialna kultura zlasti na področju tehničnega ustvarjanja. // človeško delovanje, ustvarjanje, katerega rezultat so ti dosežki, te vrednote: mešanje kultur na področju Evrope; razvoj novejših kultur, vpliv grške, rimske kulture; kultura in civilizacija.

2. dejavnost, ki obsega področje človeškega umskega, zlasti umetniškega delovanja, ustvarjanja: financiranje kulture in znanosti; področje kulture; skrbeti za hitrejši razvoj kulture / sekretariat za prosveto in kulturo / dom kulture / razvoj filmske, glasbene kulture // dosežki te dejavnosti: ustvarjati kulturo; je dober poznavalec slovenske sodobne kulture; zanimanje za kulturo.

književnost in druge znanosti. Po Taylorju pa je kultura „kompleksna celota, ki vsebuje znanje, vero, umetnost, moralo, zakone in običaje, ter katerekoli druge sposobnosti in navade, ki jih človek pridobi kot član družbe« (Godina, 1998, str. 84).

Sestavine kulture (norme, vrednote, politika, ...) so tiste, s katerimi se vsaka družba prilagaja zapletenemu globalnemu svetu. Kulturo lahko razdelimo na več plasti, in sicer na:

- eksplicitno kulturo; sem spadajo jezik, ki ga uporabljamo, hrana, ki jo uživamo, glasba, ki jo poslušamo, naš način oblačenja ali naš materialni svet in poteka v zunanjih plasteh.
V notranjih plasteh pa poteka
- implicitna kultura, ki jo lahko poimenujemo tudi skupek norm in vrednot, ki so značilne za posamezne skupine ljudi.

Norma je pojem, ki je opredeljen kot nekaj, kar moramo početi, vrednota pa je pojem, ki opredeljuje tisto, kar radi počnemo. Kultura je kolektivni mentalni program, ki loči člane ene skupnosti od druge. Je naučena in ni dedna. Potrebno jo je razločevati od človeške narave na eni strani in individualne osebnosti na drugi strani. Obe sta prav tako dela človekovega mentalnega programa. Človeška narava pa je vse tisto, kar imajo vsa človeška bitja skupno. Je dedna. Če jo primerjamo z računalniškim sistemom, deluje kot operacijski sistem, ki določa človeško fiziološko in osnovno psihološko delovanje. Sposobnost občutiti strah, jezo, ljubezen, veselje in žalost, sram in potrebo po druženju so človeške lastnosti. Od kulture pa je odvisno, kako človek izraža vsa ta občutja (Hofstede, 2001, str. 596).

3.3 DIALOG

Dialog je po definiciji besedilna vrsta, ki predpostavlja sporazumevanje med dvema ali več udeleženci. Zato se pojem dialoga, za razliko od teorije internacionalnosti³ in monoloških besedil, povezuje s pojmom socialne skupine in strategij družbene prilagoditve. Ker pa človek ni izolirano, temveč govoreče bitje, ki mora svoja ravnanja usklajevati in prilagajati z drugimi, nujno potrebuje dialog, ki ga lahko razdelimo na več skupin:

³ Searlova teorija govornih dejanj, ali teorija intencionalnosti je nedvomno teorija za opis psiholoških okoliščin sporazumevanja, to je razlago pretvorb pomena v pragmatične podatke, ki se dogodijo na intencionalni osi. To povezuje pomen z duševnimi stanji govorca. Teorija intencionalnosti poudarja razliko med pomenom in intencionalnimi duševnimi stanji ter poskuša pojasniti, kako um dodeli intencionalnost jezikovnim stvarnostim, ki po svoji naravi niso intencionalne. Intencionalne vrednosti niso notranja sestavina pomena, temveč so izpeljane. S tem pomenom razmeji od sporazumevanja ter oblikuje podlago za intencionalne interpretacije pomenskih vrednosti, predvsem s stališča psihološkega konteksta. Po Searlu je intencionalnost lastnost duševnih stanj ali dogodkov, preko katerih so ti usmerjeni k predmetom ali dejanskim stanjem v svetu. Sestavljajo jo prepričanja, želje, namere in čustva, kot so strahovi, upanja, ljubezen, sovraštvo obžalovanje ... (O. Gnamuš, Intencionalnost –vez med pomenom in umom.)

Prva oblika je skupinsko odločanje, ki predpostavlja, da se je skupina zmožna dogovoriti in sprejeti najboljšo odločitev. Praviloma tako odločanje ne temelji samo na predstavljanju argumentov in njihovi tezi, temveč tudi na medsebojnih istovetenjih in nasprotovanjih.

Druga skupina je raziskovalni dialog; sem spadajo diskusije, razprave, okrogle mize, simpoziji, strokovne konference, seminarji. Ta dialog je namenjen skupni razčlembi določene teme in širjenju znanja o njej.

V tretjo skupino uvrščamo pogajalski dialog, ki se od skupinskega odločanja razlikuje v tem, da pri glasovanju upošteva potrebe in interese vseh udeležencev ter išče rešitve, pri katerih se stroški in dobitki enakomerno porazdelijo. V tem dialogu praviloma ni izključevanja in poraženca kot pri konfliktnem dialogu.

Medverski dialog pomeni dialog med dvema ali več različnimi verami, ki želijo stopiti v skupnost in sožitje; pomeni biti skupaj in živeti po nauku svoje vere, ter kljub temu razmišljati o nauku drugih veroizpovedi, med seboj deliti verske izkušnje, ne pa spreobračanja ljudi v druge veroizpovedi in onemogočanje širitve drugih religij. Namen medverskega dialoga je, da poteka na vseh ravneh življenja in medsebojnega sodelovanja.

Medkulturni dialog ni samo kulturno sporazumevanje in način spoznavanja lastne identitete preko drugih kultur, gre za proces, ki zajema odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami iz različnih etničnih, kulturnih, verskih in jezikovnih skupnosti. Medkulturni dialog je klic po svobodi in sposobnosti posameznika, da se izrazi in je pripravljen poslušati ter sprejemati mnenja drugih. Prispeva k političnemu, socialnemu, h kulturnemu in gospodarskemu vključevanju ter h koheziji kulturno raznolikih družb. Dialog je usmerjen v enakopravnost, človeško dostojanstvo in popolno upoštevanje človeških pravic in svoboščin, strmi v uspešno demokracijo miru, saj prispeva h krepitvi demokratične stabilnosti, ter se bori proti predsodkom in stereotipom v javnem in političnem življenju. Uspešno deluje pri povezovanju med raznolikimi kulturnimi in verskimi skupnostmi. Medkulturni dialog je po eni strani izziv sodobnega človeka za posameznika in družbo, hkrati pa omogoča rešitev za globalne izzive, s katerimi se vedno pogosteje soočamo.

Evropski parlament in Svet Evropske unije sta leto 2008 razglasila za leto medkulturnega dialoga in, kot je dejal evropski komisar za izobraževanje, usposabljanje, kulturo in mlade Jan Figel: »se Evropa sooča z novimi izzivi v 21. stoletju, in sicer se ukvarja z vprašanjem, kako postati medkulturna družba, ki bo temeljila na spoštljivi in enakopravni izmenjavi stališč med posamezniki in skupinami iz različnih kulturnih okolij.« Medkulturnemu dialogu so bila posvečena številna mednarodna srečanja, razprave in proslave. Vodilna misel, ki si jo je EU zastavila ob otvoritvi leta medkulturnega dialoga, je trajnostnega pomena, in izpostavlja, da se mora medkulturni dialog nadaljevati tudi v nadalje in da je dolgoročno potreben za vsakega posameznika, vsako državo ter za Evropsko unijo kot celoto. Le na ta način bo medkulturni dialog prispeval k uresničevanju pomembnih strateških nalog EU, zlasti na področju spoštovanja in spodbujanja kulturne raznolikosti v Evropi, spodbujanja dejavnega evropskega državljanstva, zagotavljanja enakih možnosti in nediskriminacije ter poudarjanja sodelovanja in povezovanja ob upoštevanju skupnih vrednot EU.

Medkulturni dialog je temeljna značilnost vključujočih družb, ki ne dopuščajo, da je kdorkoli marginaliziran ali opredeljen kot izključen. Je tudi močen instrument mediacije in pomiritve,

saj s kritičnim in konstruktivnim delovanjem za preseganje kulturnih prelomnic obravnava dejanske skrbi glede razhajanja družbe in negotovosti, ter hkrati spodbuja vključevanje in socialno kohezijo. Uspešen dialog zahteva mnogo veje, ki jih spodbuja demokratična kultura, vključno z dovezetnostjo, s pripravljenostjo voditi dialog, in s tem, da se drugim dovoli izraziti mnenja ter zmožnost rešiti konflikte na miren način. Medkulturni dialog spodbuja demokratično stabilnost, bojuje se proti predsodkom in stereotipom v javnem življenju ter pospešuje ustvarjanje povezav med raznolikimi kulturnimi in verskimi skupnostmi, je zapisano v Beli knjigi o medkulturnem dialogu (URL, Bela knjiga o medkulturnem dialogu, 2008).

Po analizi raziskave Eurobarometra, ki je bila opravljena leta 2007, je razvidno, da je 2/3 Evropejcev vsak drugi dan v stiku vsaj z eno osebo iz drugega verskega, etničnega ali nacionalnega okolja, kar kaže, da je medkulturna povezanost v EU vsakdanji pojav. Večina evropskih državljanov meni, da so dobri medsebojni odnosi samo pozitiven rezultat in da bogatijo njih same in njihovo kulturno življenje. Dialog med kulturami je tako vse bolj nepogrešljivo sredstvo za zблиžanje evropskih narodov in drugih, kateri so del njihove kulture. Cilj medkulturnega dialoga je omogočiti, da lahko različne kulture v našem multikulturnem svetu soobstajajo, razvijajo občutek skupnosti in pripadnosti, ter gojijo vzajemno spoštovanje in razumevanje. Evropsko leto medkulturnega dialoga je temeljilo na spoznanju, da je kulturna različnost Evrope njena edinstvena prednost. Da bi lahko to prednost sprejemali in razumeli, se je potrebno o njej pogovarjati, učiti in vzgajati. Dialog med različnimi ni samo izraz potrebe, da izvemo mnenja in hotenja drugih, temveč tudi, da si okrepimo prepričanje, da nihče med nami ne vidi dlje od drugega in da samo številni pogledi jasni skupno sliko in ostrijo odgovornost posameznika za njegove nazore in delovanje. Dialog je življenjska nuja sodobnega sveta. To stališče navaja, da mora sekularna država spodbujati razvoj vere tako, kot spodbuja razvoj vseh drugih oblik duha in ob tem vztrajati na načelu sekularnosti, po katerem so nelegitimne vse interpretacije svetih spisov, ki v imenu vere kršijo človekove pravice (URL, Assmann, 2000).

Če zaupamo vase, smo strpni in odprti za druge, se počutimo dobro med tistimi, ki so nam enaki, a najhitreje napredujemo med tistimi, ki so nam drugačni.

3.4 PREDSDOKI

Predsodki so nepreverjena stališča do druge skupine, ki temeljijo na prisposodobah, nepreverjenih sodbah in na osnovi pomanjkljivih informacij. Je skupek prepričanj, ki so utemeljene samo na osnovi posameznikove pripadnosti določeni skupini. Predsodkov ni mogoče odpraviti, lahko jih le zmanjšamo ali omejimo. Predsodke sprožajo določeni dražljaji, najpogosteje pripadnost neki družbeni skupini in vključujejo intenzivno negativno, lahko celo sovražno, emocionalno reakcijo do oseb, s katerimi je predsodek povezan. Poznamo pozitivne in negativne predsodke; negativni, socialni ali etnični predsodki temeljijo na odklanjanju in sovražnosti do posameznih socialnih in etničnih skupin, drugih narodov in narodnostnih manjšin, žensk, istospolno usmerjenih, ... Pozitivne predsodke pa imamo lahko do določenih poklicev, družbenih pojavov in institucij, ki jih spoštujemo. Običajni predsodki vsebujejo nepriznavanje vrednosti, omalovaževanje in podcenjevanje nekega naroda, rase ali druge družbene skupine. Predsodki zadovoljujejo potrebe po prestižu in ugledu, osvobajajo nakopičeno agresijo, so v svoji posplošenosti v nasprotju z realnimi dejstvi in so nedopustni za razumske razlage (Nastran Ule, 2000, str. 103).

Zakaj omenjam predsodke? Islam je vera, ki je v Zahodnem svetu pogosto povezana z predsodki, k čemur je veliko pripomogel terorizem. Gre za predsodke, ki so močno ustaljeni in jih ljudje niti ne moremo zaznati kot takšne, ampak jih zaznavamo kot dejstvo ali resnico. Za to, da določena zadeva postane tarča predsodkov, morajo biti izpolnjeni določeni dejavniki. Ideja, po kateri je kategorizacija nujen predpogoj predsodka, je ključnega pomena, ker poudarja njegovo običajno oziroma vsakdanjo naravo (Allport v Nastran Ule, 1999, str. 24).

4 MEDKULTURNI DIALOG V SLOVENIJI

Ker je medkulturni dialog temeljna vrednota Evropske unije in ker je Slovenija leta 2008 predsedovala Evropski uniji, ima ta pojem za našo majhno državo izredno velik pomen. In kot je zapisano na spletnih straneh Vlade Republike Slovenije: „Slovenija medkulturni dialog razume kot proces, ki spodbuja ustvarjanje odprtega in kompleksnega kulturnega okolja. Zaveda se priložnosti, ki jo ima kot predsedujoča EU v prvi polovici leta 2008, saj lahko prispeva k raznolikosti in dinamičnosti družbe znotraj EU, ki je zasnovana na skupni, vendar raznoliki dediščini, izkazani skozi različne načine življenja državljanov in vseh, ki začasno ali stalno živijo v EU ali se skozi evropski prostor le premikajo in na tak način puščajo sledi v njenih kulturah. V procesu globalizacije se ne malo kdaj izgubljajo prvine manjših kultur in umirjajo stare kulturne vrednote, na katerih so zgrajene, zato je izziv akcije medkulturnega dialoga pomembno prispevati k procesu nenehnega soočanja med trendi globalizacije in občutljivim področjem medsebojnega spoštovanja različnih kultur ter k zavesti o novi socialni, politični, gospodarski in kulturni situaciji znotraj EU v luči preteklih in napovedanih širitev. Tudi na tej ravni se Slovenija zaveda pomembne naloge, ki jo zaradi zgodovinske in geografske povezanosti že zdaj opravlja v povezavi z Balkanom“ (Medkulturni dialog, 2008).

Glede na aktualne dogodke, ki se v zadnjih letih dotikajo stičnih točk med islamsko verujočimi državljani Slovenije in krščanskimi Slovenci, je nekdanji slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel v enem izmed intervjujev za časopis Delo dejal, da si je Slovenija kot enega izmed ciljev v svojem predsedovanju Evropski uniji zadala tudi zmanjšanje napetosti med zahodno in islamsko civilizacijo. Kako ji bo to uspelo, še ni dognano, ker se neprestano pojavljajo novi podvigi in novi padci, vendar naj bi Slovenija po besedah gospoda Rupla to storila s predstavitvijo projektov, ki bodo pomagali izboljšati dialog med kulturami. Končni cilj medkulturne pobude je poskusiti zmanjšati napetosti na političnem, socialnem, kulturnem in verskem področju v EU, med muslimanskimi skupnostmi znotraj EU in med samo Evropsko unijo in islamskimi državami.

Če primerjam Ruplove besede z dejanskim stanjem v Sloveniji glede islamskih privržencev in bi bila naša država resnično tako uspešna, kot pravi Dimitrij Rupel, potem pot do izgradnje džamije ne bi bila tako trnova in dolgotrajna. Po štiridesetih letih prizadevanj Slovenija s 47.488 registriranimi muslimani še vedno nima islamskega kulturnega centra, kar je za državo, ki strmi k uspehu zahodnoevropskih sosed, nehvalevredno.

5 ZGODOVINSKI VIDIK DIALOGA MED ZAHODOM IN VZHODOM

Dialog med kulturo in vero pomeni dialog med krščanstvom in sekularno kulturo, kateri imata za seboj dolgotrajno in močno tradicijo. Vendar pa se dandanes ne smemo opirati samo na krščanstvo, temveč moramo za dialog upoštevati tudi druge religiozne tokove, ki v okviru evropskih in svetovnih migracij prihajajo k nam.

Kot se je izrazil angleški politolog, oxfordski profesor Larry Siedentop, je krščanstvo tisto, ki je z moralnim statusom za posameznike kot božje otroke, kateri je bil sčasoma pretvorjen v družbeni status, priskrbelo moralne temelje moderni demokraciji, na kateri se uspešno poskuša udeleževati tudi Evropska unija.

Da je Evropska unija prepletena z nacionalnimi, s kulturnimi, z verskimi in drugimi raznolikostmi, pričajo ostanki medcelinskih preseljevanj, saj je po zgodovinskih zapiskih bila EU stičišče slovanskih, germanskih, romanskih in mnogih drugih plemenskih skupnosti oziroma nomadov, ki so ozemlje sedanje EU uporabljali le kot tranzitno območje. Vendar pa EU ni bila samo država priseljevanja, ampak tudi pomembno središče človeškega sveta. S svojimi raznovrstnimi duhovnimi in materialnimi vplivi je močno vplivala na celotno zemeljsko civilizacijo. V preteklih desetletjih je moč kulture pridobila nov zagon. Evropa je privabljala priseljence v iskanju boljšega življenja in prosilce za mednarodno zaščito z vsega sveta. Razvoj telekomunikacij in medijev, zlasti interneta, je povzročil močan napredek na kulturnem področju. Velik napredek je EU doživela na področju prometa in turizma, ter s tem zagotovila medsebojni neposredni stik in priložnost za medkulturni dialog. EU je s svojim zgodovinskim razvojem, znanstvenim in tehnološkim napredkom, z metodo enakosti državljanov pred zakonom sprožila velik napredek ne samo v evropskem prostoru, ampak tudi drugod po svetu. Njena širitev pa je bila zaznamovana z mnogimi nasilji, zatiranjem drugih avtohtonih kultur in religij, izvorom fašizma, nacizma, rasizma, vojaških diktatur, genocida, koncentracijskih taborišč in drugih grozot. Bil pa je tudi čas kolonizacije, ko je bila Evropa središče velikih kolonialnih imperijev, utemeljenih s teorijo večvrednosti belega človeka. Vendar to je zgodovina, pa čeprav njeni sledovi niso in še dolgo ne bodo izbrisani.

Danes je Evropa multinacionalna celina z raznolikimi etničnimi, kulturnimi in verskimi skupinami. Je središče človeštva, ki se mora izkazati v sodelovanju z drugimi, v procesu prevzemanja odgovornosti za prihodnost sveta, saj je človeštvo stopilo v obdobje multikulturne in hkrati večplastne civilizacije. Zdaj je čas, da Evropa ustvarja enotno in mirno sožitje nacionalnih identitet in kultur, ne da bi se posamezne skupine odrekale svoji kulturi in religioznim prepričanjem. Čas je, da se zagotovi mir in sodelovanje brez podrejanja, na temelju zavesti o skupni odgovornosti, medsebojnem spoštovanju in solidarnosti do prihajajočih migrantov. V skupnosti je potrebno na moralnih in duhovnih temeljih ustvariti prijaznejše skupno življenje ter strpnejši in ustvarjalni svet, saj raznolikost ne prispeva samo h kulturnemu napredku, temveč lahko okrepi tudi družbeno in gospodarsko uspešnost. Kajti učinek medkulturnega dialoga je tudi v tem, da vpliva na inovativnost, uspešnost že pri samem razvoju proizvodov.

Pri uresničevanju medkulturnega dialoga ne sme biti izključeno nobeno področje, pa naj bo to v civilni družbi, političnih skupinah, v sektorju mladih, v izobraževalnem sistemu ali na delovnem mestu.

Medkulturni dialog je eden izmed najpomembnejših ciljev projekta Sveta Evrope že vrsto let.

Odvijal se je na različnih področjih: izpopolnjevanje učiteljev, stroški izobraževanja priseljenskih otrok (Teacher Training and Expenditures for the Education of Migrant's Children). Projektna delovna skupina je izpostavila pomembnost vključevanja medkulturnih razsežnosti v področje izobraževanja, kot so družboslovje, umetnostno izražanje in religija. Predsednica projektne skupine Micheline Rey je poudarila, da mora medkulturna razsežnost vsebovati „ interakcijo, izmenjave, vzajemnost in druge ...“ S temi elementi medkulturnega dialoga je postavila okvirje za vse prihodnje projekte, ne le na področju izobraževanja, temveč tudi na področju kulture, dediščine in mladine.

Drugi izmed pomembnejših medkulturnih dialogov je bil dialog za izobraževanje demokratičnega državljanstva (Education for democratic Citizenship), ki se je zaključil leta 2005 in je imel cilj okrepiti demokratične družbe z oblikovanjem in s spodbujanjem kakovostne državljanske kulture, razvijanje občutka pripadnosti demokratični družbi in zavest o skupnih temeljnih vrednotah, kot so spoštovanje razlik, strpnost in razumen dialog.

Medkulturni dialog za preprečevanje konfliktov (Intercultural Dialogue and Conflict Prevention) pa je značilen primer inovativne kulturne politike na področju medkulturnega in medverskega dialoga. Glavni cilji projekta so pospeševanje dialoga in spodbujanje skupnega razumevanja ter sprejemanje ukrepov, ki bi preprečevali konflikte med kulturnimi in verskimi skupnostmi. Bistvena značilnost projekta je, da naj bi se spodbujala kompilacija raziskovalnih študij in analize strategij dialoga, ki naj bi pomagale politikom pri sprejemanju odločitev in pri identifikaciji dobrih praks (Kreačič, 2010, str.2).

5.1 VERSKA RAZSEŽNOST

Pomembna vloga verskih skupnosti glede dialoga pomeni, da je na tem področju potrebno zagotoviti skupna prizadevanja verskih skupnosti in javnih oblasti. Ker pa je prakticiranje vere del sodobnega življenja, se religijo ne sme izključiti iz sfere javnih oblasti, pa čeprav mora država ohraniti svojo nevtralno in nepristransko vlogo glede izražanja različnih ver, verovanj in prepričanj.

Svoboda mišljenja, vesti in vere je temelj demokratične družbe in je zaščiten v 9. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah. Ta svoboda je eden najbolj bistvenih elementov, ki se nanašajo na identiteto vernikov in njihovo pojmovanje življenja. In čeprav 9. člen zagotavlja svobodo mišljenja vesti in vere, hkrati tudi predvideva, da se izražanje te svobode lahko omeji na podlagi določenih pogojev. Deklaracija, ki je bila leta 2007 podpisana v San Marinu, pa govori, da vere lahko zagotovijo višjo raven dialoga in ga okrepijo. Opredelila je kontekst, kot skupno željo po zaščiti človeškega dostojanstva vsakega posameznika in s spodbujanjem človekovih pravic, vključno z enakostjo žensk in moških, da se okrepi socialna kohezija in spodbudita medsebojno razumevanje in spoštovanje (URL, Bela knjiga o medkulturnem dialogu, 2008).

6 RAZMERJE MED KRŠČANSTVOM IN ISLAMOM

6.1 KAJ JE KRŠČANSTVO?

Krščanstvo je religija kristjanov, ki verujejo v nauke človeka z imenom Jezus Kristus. Kristus je grška beseda, ki pomeni odrešenik. Krščanstvo je s prek dvema milijardama vernikov največja religija izmed dvanajstih svetovnih religij in spada v skupino monoteističnih religij. Nastalo je na ozemlju današnjega Izraela, v dveh tisočletjih obstoja pa se je razširilo po vsem svetu in razmejilo svoje veje na katolištvo, protestantizem in pravoslavlje.

Krščanstvo je svoj vpliv z naukom, da so vsi ljudje enaki, širilo preko delovanja apostolov, ter s sprejemanjem orientalskih kultov, razširjenih v takratnem rimskem imperiju. Krščanstvo v tistem času ni bilo zaželeno in je bilo preganjano. Šele leta 311, ko je Cesar Galerius Maksimilianus v zahodnorimski prestolnici Nikomediji izdal tolerančni edikt, je krščanstvo postalo dovoljena vera. Priznано pa je bilo leta 313, ko je Konstantin Veliki, v milanskem ediktu razglasil versko skupnost. Prva velika delitev krščanstva je na vzhodno in zahodno krščanstvo (shizma), druga večja delitev:

- katolicizem,
- protestantizem,
- vzhodno ortodoksno cerkev,
- anglikanstvo,
- orientarno ortodoksno cerkev,
- asirijstvo.

Znotraj teh vej pa se krščanstvo deli še na podlagi razlag, obredov, navad in geografskih značilnosti. Kristjani verujejo, da je Jezus božji sin in odrešenik, ki je kot judovski mesija prišel na zemljo, bil križan, umrl in tretji dan od mrtvih vstal, da bi s tem odrešil vse ljudi. Zaradi pomena Kristusove daritve je simbol krščanstva križ. Po navadi krščanski obredi potekajo v cerkvah, vendar pa to ni nujno določeno, obredi lahko potekajo tudi kjerkoli drugje. Obred je sestavljen iz čaščenja boga in prošnje za božjo pomoč v obliki molitev, himničnega in monotonega petja. Bere se iz Svetega pisma in posluša pridigo. Glavno bogoslužje pri kristjanih poteka v nedeljo, na gospodov dan. Glavni del božje službe je zahvalno darovanje ali z drugo besedo evharistija. To je podoživljanje zadnje večerje, ko verniki zaužijejo hostijo ali majhen košček kruha ter popijejo majhno kapljico vina. Pri različnih krščanskih veroizpovedih se ta obred imenuje drugače in tudi opravljajo ga drugače. Obrede in glavna bogoslužja opravljajo duhovniki, ki so oblečeni v dolga nagubana duhovniška oblačila, kar so povzeli iz rimskih časov, ki velja za zibelko krščanstva. Trd bel ovratnik naj bi spominjal na suženjstvo in to naj bi pomenilo, da je duhovnik božji služabnik. Glavna cerkev škofije se imenuje stolnica, najvišji dostojanstvenik stolnice in škofije pa je škof, ki nosi palico, podobno pastirski palici. Pomen palice je, da škofa spominja, da mora poskrbeti za svoje vernike, kot so pastirji skrbeli za svoje ovce. Pokrivalo, ki ga nosi škof, se imenuje mitra (URL, Zgodovina krščanstva, 2010).

Ljudje postanejo kristjani z zakramentom, ki mu pravimo sveti krst, s katerim otrok dobi svoje krstno ime. Drugi zakrament, s katerim vsak posameznik postane polnopravni član svoje verske skupnosti, se imenuje sveta birma. Največji praznik krščanske veroizpovedi je božič, ko se praznuje rojstvo Jezusa Kristusa. Čeprav dan Jezusovega rojstva ni znan in ga je določil cesar Konstantin, da se je ujema z rimljanskim praznovanjem sonca, vsi kristjani praznujemo božič na 25. december. Izjema so pravoslavni kristjani, ki praznujejo božič 7. januarja zaradi drugačnega verskega koledarja. Drugi največji praznik kristjanov je velika noč, ki se praznuje 40. dan po pepelnici. V teh 40 dneh naj bi se kristjani pokesali svojih grehov in opravili sveto spoved. Velika noč oznanja Jezusovo smrt in vstajenje. Dan Jezusove smrti se imenuje veliki petek, ker kristjani verujejo, da je Jezus, ko je bil križan, naredil največje dejanje iz ljubezni do človeka.

6.1.1 Katolištvo ali katolicizem

Je prva, najstarejša in ena izmed najbolj organiziranih vej treh krščanskih skupin. Rimskokatoliško cerkev vodi rimski papež v Vatikanu in se šteje za svetovno cerkev.

6.1.2 Protestantizem

Protestantizem je ena izmed glavnih vej krščanstva, izoblikovana v skladu z načeli verske reformacije v 16. stoletju. Ime je dobila po protestu, ko je leta 1539 skupina nemških knezov protestirala pri papežu, ker niso imeli svojih verskih idealov. Protestantizem je krščansko gibanje, ki priznava Sveto pismo za edino avtoriteto. Glede na temeljno sporočilo evangelija so ljudje od boga sprejeti, opravičeni in odrešeni le po božji ljubezni in milosti. Protestantizem se začne s tem, ko Martin Luther leta 1517 nabije na cerkvena vrata v Wittenbergu 95 zahtev protestantov, kot so npr: proti celibatu, proti spovedi, zahteva za odpravo samostanov, zahteva po nepriznavanju papeža in mnoge druge. Lutrove ideje so kmalu prevzeli mnogi evropski misleci in jih razširili po vsej Evropi. V protestantski veri sta celibat in redovništvo izvzeta, duhovniško službo lahko opravljajo tako moški kot ženske, saj vera temelji na enakopravnosti.

6.1.3 Pravoslavje

Pravoslavje se je od katolištva ločilo po letu 1504, ko je prišlo do vzhodnega razkola. Danes pa je pravoslavna vera razširjena predvsem v vzhodni Evropi. Za pravoslavje je značilno, da cerkev nima enotnega poglavarja, ampak o pomembnejših zadevah odloča zbor škofov na tako imenovanih koncilih. Vsaka državna ali narodna cerkev pa ima svojega patriarha, ki je njen poglavar. Pravoslavni duhovniki niso zavezani celibatu, lahko se poročajo, imajo družino, saj se pravoslavna cerkev strogo drži svetopisemskega nauka, da so tudi apostoli imeli družine. V pravoslavni cerkvi je 15 avtokefalnih cerkva s popolnoma avtonomno notranjo ureditvijo.

6.2 RAZVOJ KRŠČANSTVA

Po zapisih sledeč je izvor krščanstva v Palestini, kjer se je pred približno 2000 leti rodil Jezus Kristus. Jezus je tukaj oznanjal svoj nauk in učil apostole, kako naj ta nauk razširjajo po svetu. Nauk Jezusa Kristusa izhaja iz grškega in židovskega verovanja in pravi, da vera ni namenjena samo enemu narodu, ampak ima univerzalni pomen za vse narode.

Prvi preobrat v krščanskem verovanju se zgodi v prvem desetletju 2. stoletja, ko umrejo zadnji apostolski učenci, ki so širili vero, s tem Jezusov nauk začne izgubljati pomen. V tem času krščanska cerkev določi kanon štirih evangelijev za temeljne krščanske knjige. Ti evangeliji so nam poznani kot Matejev, Markov, Lukov in Janezov evangelij. Krščanstvo je postala svobodna in enakopravna vera leta 313, ko se je rimski cesar Konstantin pokristjanil in sprejel milanski edikt, s katerim je krščanstvo tudi uradno postala vera. Leta 325 je v Nikeji potekal drugi koncil, na katerem so sestavili dokončno utemeljitev krščanske vere. To je bila nikejska veroizpoved in je vsebovala nauk o Sv. Trojici, kar pomeni troedinost Boga: Bog Oče stvarnik vsega sveta, Bog sin Jezus Kristus in Sveti Duh, stalna božja podoba v svetu. Istega leta je cesar Teodozij uradno odklonil pogansko poglavarstvo in naslov Pontifex maximus⁴, s čimer so poganski kulti izgubili oporo v državi. Krščanstvo je postalo državna vera, ustanovljena po vsem Rimskem cesarstvu. V 5. in 6. stoletju se je Rimsko cesarstvo razdelilo na dva dela. Konstantinopol je postal središče vzhodnega ali bizantinskega cesarstva, Rim pa zahodnega cesarstva. V tem času je krščanstvo začelo z množičnim pokristjanjevanjem narodov in s tem pridobilo svetovni pomen. Po razdelitvi Rimskega cesarstva na vzhodno in zahodno cesarstvo, pa je nastal tudi pojem vzhodne cerkve, ki je zajemala patriarhate v Aleksandriji, Carigradu in Jeruzalemu. Postopno razvijanje vzhodne cerkve je prinesel močan razkol v času ikonoklazma, vendar pa sta se v 9. stoletju cerkvi ponovno zbližali. Do končnega razdora, imenovanega shizma, pride leta 1504, ko se spreta poglavar Cerkve v Konstantinoplu (patriarh) in poglavar Cerkve v Rimu (papež). Zahodna cerkev je pozneje postala znana kot rimskokatoliška, vzhodna pa kot ortodoksna ali pravoslavna cerkev. Zaradi nasprotujočih si stališč, ki sta jih zavzemali katoliška in pravoslavna cerkev, je bil njun razkol logičen in traja še danes. Na vzhodu so se ukvarjali z vprašanji o globokem pomenu vere, kakšna je Kristusova narava in njegova volja, v Rimu pa so to videli kot sejanje razdora in nesmiselnost. Problem se je pojavil tudi pri jeziku, Rim je ohranil latinščino, v Bizancu pa je prevladovala grščina. Spor je nastal tudi zaradi samega razlaganja Biblije.

Danes je pravoslavna vera prisotna predvsem v Rusiji, Grčiji in Srbiji, medtem ko je rimskokatoliška vera razvita skoraj po celotni Evropi. V 17. stoletju je bil velik del Evrope vpleten v vojno. Narodi so se bojevali za prevlado nad Evropo in svetovno trgovino. V vojno je bila vpletena tudi Cerkev, ki je bila na strani tistih vladarjev, ki so podpirali katoliško vero. Vse bolj pa je vera postajala izgovor, saj je v ospredje stopila politika in želja po nadvladi na celini. V tem času se je po Evropi razmahnilo mišljenje, kako bi z znanostjo spremenili

⁴ Pontifex maximus je latinski izraz za najvišji svečenik, najvišji duhovnik. V poganskem Rimu je bil to najvišji predstavnik državnega verskega časa. Naslov pontifex maximus so prevzeli naši papeži. Beseda pontifex izvira iz pons=most, facio=naredim. Pontifex je torej tisti, ki nekaj postavi, zgradi.

človekov pogled na svet. John Locke v delu Razumnost krščanstva utemeljuje svoj pogled nad tem tako, da naj bi bila tudi vera utemeljena na izkustvu. Ta knjiga je bila prelomnica za začetek razsvetljenstva, ki prevladuje v 18. stoletju.

Spravo med katoliško cerkvijo in italijansko državo je končal Mussolini, ko je leta 1929 s papežem Pijem XI, sklenil Lateransko pogodbo. S to pogodbo se je papeštvo odpovedalo svojim ozemeljskim zahtevam v Italiji, priznalo je novo italijansko oblast in privolilo v to, da se ne bo vmešavalo v politiko, oblasti pa dopuščalo, da bo privolila v ustanavljanje novih škofij. Fašistična oblast je papeža razglasila za vladarja vatikanske neodvisne suverene države, katoliško vero pa razglasila za edino državno vero. Leta 1962 je potekal drugi vatikanski koncil, ki je bil pomemben mejnik v zgodovini katoliške cerkve. Poudaril je, da je cerkev telo, ki ga sestavljajo vsi krščeni, tako laiki kot duhovniki. Uveljavilo se je poimenovanje cerkve kot romarskega božjega ljudstva, ki mora opravljati svoje poslanstvo na zemlji.

Krščanska vera ima za razvoj evropske ideje velik pomen. Širjenje same vere pomeni širiti ozemlja, ki danes spadajo v evropski prostor in širjenje skupne krščanske identitete. Iz te ideje se kasneje oblikuje ideja, ki jo predstavi papež Pij II. v 15. stoletju, in sicer Evropa je enako krščanstvo (URL, Zgodovina krščanstva, 2010).

6.3 KRŠČANSTVO KOT KULTURA

Prevladujoča evropska in slovenska kultura sta vedno bolj oddaljeni od krščanskih virov. Sodobni pluralizem, poudarjanje materialističnih življenjskih vrednot in nekateri drugi dejavniki kažejo, da je zahodna družba dokaj podobna rimsko-helenistični družbi v prvih stoletjih po Kristusu. Pri razumevanju kulture se na eni strani kaže nemoč sodobnega evropskega krščanstva, da bi se razvilo v ustvarjalno kulturo, na drugi strani pa je težava kako kulturo razumeti. Za nekoga je kultura razvijanje življenjskih danosti, posvečenje in darovanje nekomu, za druge pa način bivanja, pripadnost neki skupini, njihove vrednote in navade. Kultura in krščanstvo je tematika, ki se poraja ne samo med nami, ampak tudi med političnimi, gospodarskimi in znanstvenimi vedami in ne samo po Evropi, temveč po vsem svetu. Dejstvo je, da krščanstvo kot kultura močno izgublja na svojem pomenu.

Dolga stoletja sta se krščanstvo in kultura v širšem smislu vzporedno dopolnjevala. Krščanstvo je pogosto uresničevalo etnično-obrambno vlogo, kultura pa je v krščanstvu našla zaveznika pri etničnem, moralnem in estetskem ozaveščanju ljudstva, kasneje naroda. Omenjam kulturo kot klasično, dolgotrajno prizadevanje človeštva, ki ga po Kantu označuje razvoj iz začetnega stanja narave, ko je narava obvladovala človeka, do stanja, v katerem človek obvladuje naravo. In kulturo, ki je utemeljena kot trajna vrednota izobraževanja, umetnosti, znanosti in religije, ter njene nenehne poglede k močnejši naravi človeka, po utrjevanju bolj razsvetljenih in plemenitih oblik človekove eksistence, piše akademski profesor France Bernik v prispevku Katoliška cerkev in slovenska kultura. Bernik dodaja, da v sodobnem svetu ni odvisno samo od katoliške verske skupnosti, kot dela civilne družbe, kako bo se bo ta zmogla uveljaviti v območju slovenske kulture, vendar pa bo nedvomno svoj glas prispevala v polifonijo duha in domišljije (URL, Bernik, 2005).

V preteklosti so praviloma religije oblikovale vrednostne sisteme človeštva, pogosto s podporo države kot del oblasti. Danes cerkve sicer še nagovarjajo vernike z moralnim naukom, vendar se njihove množice vztrajno krčijo, tudi konkurenčnost med verami postaja močnejša. Čas je načel tradicionalne vrednostne sisteme. Relativiziral je cerkveno etiko, obrnil se je proti glavnim zapovedim, kolikor jih ni povsem zanikal.

Sodobni svet ne samo v javnosti ampak tudi v umetnosti, kot je slikarstvo, glasba itd. odrekajo krščanstvu sleherno kulturnost in etiko. Upori v svetu, nasilja, eksperimenti in provokacija postajajo sestavni del preverjanja kulture. S tem se sodobni pojem kulture močno oddaljuje od krščanstva, ki je bilo dolga stoletja bogato zaledje za vse, kar je bilo povezano s kulturo. In prav tukaj je prišlo do iskrice med sodobno kulturo in krščanstvom, ki je v zadnjih desetletjih privedla tako daleč, da je skupna pot pod kočljivim vprašajem.

Krščanstvo je dedič judovske, grške in rimske tradicije, sodobna kultura pa se je v zadnjem času spremenila v nekakšen brezduhovni svet, ki svoje bistvo išče v uporabi proti že ustvarjenemu. Zato v nekaterih verskih skupnostih živi prepričanje, da je ta nova sodobna kultura preveč popularizirana, da bi bila vredna resnega zanimanja in bi sodelovanje z njo privedlo do razvrednotenja lastnega bistva. Na drugi strani pa novodobna skupnost meni, da je krščanstvo že zaključena enota, od katere se je potrebno še naprej oddaljevati, če se želi človek udeleževati in poiskati resnični pomen, kajti v religioznih vedah naj bi še vedno živeli v moraliziranju in pedagoških pristopih. Kot omenja Igor Bahovec v svojem prispevku o interkulturaciji krščanstva pa je že Sv. Pavel pokazal, da krščanstvo lahko živi v različnih kulturah, ne da bi izgubilo svoje bistvo. Zdi se, da sta zelo pomembna pogoja pristne interkulturacije duhovno razločevanje, ki loči med nespremenljivimi vsebinami vere in raznolikostjo kulturnih izražanj vere, ter razvijanjem pristnega dialoga med vero in kulturami (URL, Bahovec, 2005/2006).

Vera kristjanov je, da je Bog prišel med nas v Kristusovem učlovečenju in nam daje svojo neizmerno ljubezen, ter nas s tem odrešuje, zato mora biti vsaka krščanska dejavnost prepletena z božjimi in s človeškimi vrlinami. Krik človeštva in krik Kristusa na križu ter velika božja ljubezen in hrepenenje sodobnega človeka po ljubezni so temeljne protiuteži današnji sodobni kulturi.

6.4 KAJ JE ISLAM?

Islam se šteje za najmlajšo med religijami in se opredeljuje kot religija, ki ima močno poudarjen human značaj, ter zapoveduje, da je potrebno pomagati, vsem, ki so pomoči potrebni. To temelji na petih stebrih islama, ki zapovedujejo, da mora vsak musliman pomagati revnim, sirotam oz. vsem, ki so pomoči potrebni. Pašić omenja islam kot „celovit način življenja, celoto, ki hkrati vključuje vero, ekonomijo, politiko, pravo in izobraževanje“ (Pašić, 2005, str.17).

Islam je civilizacija, brez katere si težko predstavljamo razvoj evropske kulture, čeprav si to težko priznamo. Islam je znanost, umetnost in hkrati filozofija. Kot pravi Pašić islam temelji na splošnih temeljih, ki obsegajo vse aspekte življenja in kdor ne verjame v načela islama, ne more biti musliman. Temeljna načela na katerih temelji islamska vera delimo na

- Šahada: ki pomeni verovati v enega Boga (Alaha) in njegovega preroka (Mohamda).
- Salah: potrebno je moliti petkrat na dan, in sicer ob sončnem vzhodu, opoldan, popoldan, ob sončnem zahodu in zvečer.
- Zakat: dajanje miloščine revnim in bolnim, v današnjem času je to cca. 3% letnega dohodka. Morebitna nepomoč ali stiskaštvo v muslimanskem svetu ni samo sramota, ampak tudi velik greh, zaradi katerega se lahko zapravi nebeško kraljestvo.
- Saum: popoln post v času ramadana. Ta post traja od sončnega vzhoda do sončnega zahoda.
- Hadž: romanje v Meko vsaj enkrat v življenju, oproščeno je le bolnim in ljudem brez dohodka.

Obstaja še šesto načelo, ki mu muslimani pravijo džihad in pomeni osebni napor za moralno in versko izboljšanje. To izboljšanje pa ne sme škodovati drugim, saj vključuje tudi načelo strpnosti do pripadnikov ver, ki so omenjene v Koranu. V pravnem pogledu pa džihad predstavlja vojaške akcije za širjenje in obrambo islama.

Muslimani imajo svojega preroka Mohameda, katerega štejejo za zadnjega preroka abrahamskih verstev. Mohamed prihaja iz Meke, njegov nauk pa temelji na prikazu nadangela Gabrijela, kateri ga je pozval, naj oznanja in razširja Alahov nauk.

Mohamed je bil ustanovitelj islama. Rojen je bil okrog leta 570 in je doživel klic k preroštvu, ko mu je bilo 40 let. Po nareku angela Gabrijela je Mohamed 22 let spremljal razodetja ter jih zapisoval v sveto knjigo, ki se danes imenuje Koran. S tem se je razvila monoteistična religija, ki uči o bogu Alahu, vsebuje arabske, judovske, krščanske in helenistične prvine. Mohamed je bil priljubljen med revnejšim slojem, bogati pa so želeli njegovo moč zmanjšati, zato je bil preganjen. Leta 622 je pobegnil iz Meke v Medino, kjer si je s spravo puščavskih plemen pridobil ugled in položaj duhovnega in političnega poglavarja. Muslimani pobegu iz Meke v Medino pravijo tudi hedžra. Od hedžre dalje se pišejo muslimanska leta. Začetek muslimanskih let je 16. julij 622, z oznako 1. muharram. Muslimanski koledar je lunin koledar z dvanajstimi meseci in luninim letom, ki običajno traja 354 dni. Deveti mesec v muslimanskem koledarju je znani ramadan. To je strogi post, ki poteka v dnevni urah in pomeni čas duhovnosti, očiščevanja. V času ramadana muslimani ne smejo piti, jesti, kaditi in spolno občevati. Ramadan se zaključuje s tridnevnim praznovanjem, ki se imenuje bajram.

Islamska verska skupnost ni sestavljena iz cerkvene organizacije in ne vsebuje duhovščine. Čaščenje lahko poteka kjerkoli. Versko življenje urejajo institucije, ki so hkrati tudi pravni predpisi, to pa je predvsem že omenjenih pet stebrov islamske vere.

Prevladujoče mnenje je, da islam v svoji zgodovini ni poudarjal posameznikove pravice vesti, svobode in razuma, temveč je bil poudarek na družbenih normah, imenovanih šarija. Temelji za oblikovanje enakega moralnega statusa vseh posameznikov so bili prevzeti iz krščanstva, ki vsakomur jamči enako svobodo. Islam ni vera Arabcev, to je vera vseh ljudi, odprta za vse skupine in posameznike (Eliade, 1996, str. 56).

6.5 ISLAM KOT KULTURA

Islam označuje skoraj 1400 letna zgodovina. V obdobju srednjega veka je bil islamski svet v veliki prednosti pred zahodom, še posebej na področju znanosti. Pri opredelitvi islama zasledimo, da to ni samo verstvo, ampak naj bi se enačil z določeno kulturo, saj islam omenjajo kot način življenja, ki je vezan na Boga in božanskost v tolikšni meri, da je le to prisotno v vseh življenjskih situacijah ter prežema vse oblike izražanja. Eno najpomembnejših vlog v islamski kulturi ima etika oz. morala, kar je bil tudi poglobitveni razlog za pojav islama. Pravila lepega vedenja so strogo predpisana vse od ustanovitve države. Moralno obnašanje je nujno za pravo in iskreno verovanje. Kultura ne priznava deljene morale, ni ločevanja med verniki in neverniki. Zato v islamski kulturi ni delitve med znanostjo in ekonomijo na eni in moralno na drugi strani. Druga najpomembnejša značilnost islamske kulture pa je humanost. To izhaja iz nauka, da je Alah ustvaril vse živo in je potrebno to spoštovati. Človeka se mora spoštovati, ceniti je potrebno njegovo življenje in vse njegove pravice. Človek je počaščen od Boga in je pomemben zato, ker je človeško bitje, ne ozirajoč se na njegovo raso, barvo, jezik in domovino.

Islam je izvor za znanstvene vede, kot so matematika, astronomija, umetnost in druge naravoslovne vede. Jezikovna kultura podpira in služi verski ter se širi z namenom, da se temeljna načela morale nadgrajujejo in izboljšujejo po najboljših močeh. Izjemen prispevek islama v svetovno zgodovino je na področju književnosti, saj so jo zaznamovali pesniki Omar Hajam, Rumi, Hafez in Saadi, ki so povzdigovali ljubezen do življenja ter čistili ljubezen in vino. Razvito je tudi islamsko pravo, ki se imenuje šeriat, kar pomeni jasna in ravna pot, po kateri Bog ukazuje, da morajo muslimani hoditi po tej poti in spremljati vse vidike življenja. Pravila šeriatskega prava so stroga in načelna npr:

- Uživanja alkohola je prepovedano zaradi povzročanja razdora v družbi.
- Tatvina se kaznuje z amputacijo roke.
- Mož ima lahko največ štiri žene, s katerimi mora ravnati enakopravno.
- Poleg Alaha ne sme biti čaščeno nič.
- Prepovedane so igre na srečo zaradi izkoriščanja in posojila z obrestmi.

Muslimani pa so kljub svoji bogati zakladnici umetnosti in kulture zavarovani sami vase, ne priznavajo nikakršne povezanosti islama z zunanjimi kulturnimi vplivi in so prepričani v večvrednost njihove kulture. Menijo, da je njihova superiorna moč odgovornost širiti to kulturo po vsem svetu (Huntington, 1996, str. 218).

Za islam naj bi bilo značilno, da so od vseh sodobnih kulturnih sistemov najmanj demokratični, kot to omenja Fukuyama v enem izmed svojih člankov, kakšen mesec po terorističnih napadih na New York. Pravi, » da je Islam edini kulturni sistem, za katerega se zdi, da redno proizvaja ljudi, kot so v skupnosti Al Kaida ali Talibane, ki v vseh pogledih zavračajo kulturno modernost“ (Fukuyama, 2001).

Zaradi takšnih skupnosti kot so Al Kaida in razvitih nestrpnosti med islamom in Evropo, se islam razume kot nasprotje krščanstva in kot vir svetovnih problemov. Ne smemo pa pozabiti, da islam in krščanstvo izhajata iz istih korenin, iz judovske postave in tudi grške

filozofije in znanosti. Zato je potrebno tudi nanj gledati enako kot na krščanstvo, s spoštovanjem, ne pa s stališča strahu pred religijo, ki naj bi povzročala svetovne nemire. Islam kot kulturo lahko opredelimo šele v kontekstu imigracije in dekulturnacije pravi Oliver Roy v delu *Globalizirani islam*. Etnizacija muslimana poteka na podlagi zahodne etike, kjer religija sprva nastopa kot predmet, ločen od drugih družbenih dejavnosti, nato pa se jo opredeli kot posebno kulturo in v primeru muslimana obravnava kot vzrok za vse njegove družbene dejavnosti. Vendar muslimanske kulture ne moremo omenjati kot izvorno kulturo, saj gredo vsi elementi preko drugih natančno določenih kultur, ki nimajo nič skupnega z muslimanskim svetom.

Kar je izvorno muslimanskega in ne povzema arabske kulture, je npr.: oznaka halal pri mesnih izdelkih, ali pa hidžab, ki je v bistvu pravilo, da morajo biti ženske v muslimanskem svetu zakrite. Prav tako je težavno izdelati samo muslimansko identiteto, maroški jud ali libanonski kristjan sta sicer del arabske kulture, ne pa islama. Vendar kljub temu, da je težavno opredeliti, kdo je musliman, kdo Arabec ali Pakistanec, omenjanje muslimanske identitete na etnični podlagi vseeno uspešno deluje, predvsem na podlagi želje muslimanske populacije in sprejetja muslimanov v državah na zahodu (Roy, 2007, str. 60).

Po vsem tem vidimo, da vsa prizadevanja, da bi določili posebno muslimansko kulturo vedno zapadejo na takšne elemente, ki se jih pripisuje drugim kulturam in ne specifično muslimanski kulturi.

7 ISLAM IN EVROPA

Na eni strani svetovna religija, na drugi pa geografski pojem in svetovna gospodarsko vojaška velesila, ki si jo velika večina napačno razlaga. Evropa, kot svetovna gospodarska velesila, je svojo identiteto od nekdanj razvijala z omejevanjem proti muslimanskem vzhodu, svoje kulturne dosežke pa primerjala z muslimanskimi. Primerjava sicer ni nesmiselna, je pa problematična, prvič zato, ker med njima vlada neenako razmerje moči. Islam in Evropa, sta skratka vedno bila ideološka elementa, popačeni sliki družbenih in kulturnih dejstev, ki služita določenim političnim in strateškim interesom in ciljem. Evropa si je v srednjem veku pri islamu izposodila grško filozofijo, medicino in znanost, pozneje pa je posojilo vrnila z obrestmi. V zgodovinski perspektivi sta se civilizaciji razvili vzporedno in iz istih korenin, in sicer iz kulturnih dosežkov starih Judov, Grkov, Rimljanov in Irancev. V islamu in krščanstvu zasledimo veliko teoloških razlik, ki jih ne smemo spregledati, če pa jih primerjamo z budizmom ali hinduizmom pa v obeh najdemo kar nekaj podobnosti. Z vero so tako kristjani kot muslimani opravičevali vojne in prevlado vernikov nad neverniki, kraljev nad ljudstvi in moških nad ženskami. V imenu vere so razvili dobrodelne ustanove, fakultete, umetnost in znanost. Tako Evropa kot muslimanski svet sta doživela ogromne družbeno-kulturne spremembe in se danes soočata z istimi izzivi modernosti.

Res je tudi, da obstajajo tako dejanske razlike med vrednotami kot tudi težave in konflikti ter posledice islamskih osvojitvev, križarskih vojn in kolonializma. Eklatanten primer vročih tem, ki se odvijajo med islamom in Evropo, je govor papeža Benedikta leta 2006 na Univerzi v Regensburgu, ki je izzval burne odzive predstavnikov muslimanskega sveta. Osrednja tema govora ni bil islam, temveč odnos med vero in razumom, med krščanstvom in njegovo grško dediščino ter med univerzo in teologijo. Papež pa je uvodoma precej govoril o islamu in

uporabil obskurni citat iz dialoga, ki ga je ob koncu 14. stoletja z neimenovanim perzijskim učenjakom imel bizantinski cesar Manuel II. Paleolog. Iz papeževega govora žal ne izvemo, kaj je v dialogu odgovarjal perzijski učenjak. Zagotovo pa je imel boljši odgovor, kot jih ponujajo nekateri predstavniki islama v 21. stoletju, ki so ogorčeno zahtevali, naj se papež muslimanom opraviči in so ga razglasili za persono non grato v muslimanskem svetu⁵. Papežev govor naj bi dajal vtis, da je krščanstvo razumno in miroljubno, islam pa nerazumni in bojevit. Najbolj razjasnjeno sporočilo v papeževem govoru je bilo, da je krščanstvo v svojem bistvu povezano z Evropo, Evropa pa s krščanstvom. Krščanstvo je bilo evropsko, ker se je njegova prirojena racionalnost skladala z grško filozofijo, potem pa je našla plodna tla v helenizirani Evropi. Po drugi strani pa naj bi sam obstoj Evrope izhajal iz grško-krščanske sinteze (F. L. 2010, str. 23).

Po zgodovinskih zapisih so kristjani le izjemoma ločili cerkev od države, čeprav je to danes razširjen politični ideal na zahodu, muslimani pa so bili že od samega začetka politično uspešni in so versko avtoriteto združili s politično. Že od zgodnjega kalifata naprej vemo, da je sunitiski islam poznal ločitev med vladarjevo oblastjo in slojem verskih učenjakov, ki so neodvisno formulirali sveto pravo in so se na legendarne načine izogibali vladarjevi službi. Šiitski učenjaki, ki so jih tako kot krščansko cerkev nekaj stoletji preganjale politične oblasti, so za razliko od sunitov razvili samostojno hierarhijo versko pravnih vodij ali drugače imenovanih mudžahidov.

S tem odlomkom želim povedati, da so demokracijo resnično razvili na zahodu, ampak kot prekinitev z zahodno tradicijo, ki je bila dva tisoč let nedemokratska. Demokracija je moderna, vendar ne tako zelo, saj je obenem razvila tudi totalitarizem. Zahodnjaki so demokracijo razvijali doma, drugod pa so zatirali kolonizirane narode. V muslimanski svet so modernizacijo najprej prinesle prav kolonialne oblasti, potem pa so jo pospeševali vojaški častniki, ki so v veliko postkolonialnih muslimanskih državah prevzeli oblast. Muslimani dandanes demokracijo podpirajo in pravijo, da resno jemljejo demokratične državljanske pravice in dolžnosti, saj lahko le tako živijo skupaj v evropskih družbah. V evropskih državah živi mnogo muslimanov, ki predstavljajo politično in civilno-družbeno muslimansko elito, svoj aktivizem gradijo na človekovih pravicah in ne le na islamskem pravu. Del muslimanskega političnega spektra bi se lahko vključil v evropski politični prostor na enak način kot krščanski demokrati, s tem da bi se otrsli avtoritarne ideološke dediščine islamizma 20. stoletja. Obetavno je, da so se muslimani v Egiptu že spremenili iz avtokratičnih revolucionarjev v sodobno profesionalno politično opozicijo in se vsaj retorično približujejo demokratičnim idejam in konceptu enakopravnega državljanstva za muslimane. Muslimanske države pa so odgovorne, da svojim prebivalcem priznajo demokratične pravice in ponudijo demokratični prostor za zakonite in demokratične oblike političnega islama, doma in po svetu. Dogajanja na zahodu in njihova podpora okrutnim sekularnim diktaturam v muslimanskem svetu, npr. v Iraku (do leta 1991) ali zdaj v Uzbekistanu niso v skladu z našimi demokratičnimi ideali, za muslimane pa je to dogajanje dokaz dvoličnosti zahodne demokracije, kar spodkopava demokratične napore v muslimanskem svetu.

Enakopravni položaj za muslimane bo v nekaterih evropskih državah zahteval več sekularizma, oz. prekinitev tesnih vezi med državo in določeno versko skupnostjo, v drugih pa sprostitev agresivnega laicizma, ki iz nekaj šolark z ruto na glavi naredi vsedrjavno afero, kot se je to zgodilo leta 2009 v Belgiji, ko je v mestu Antwerpen ravnateljica javne srednje šole

⁵ Persona non grato je direktor državnega urada za islam v Turčiji, Ali Bardakoglu, je papežev načrtovani obisk v tej državi postavil pod vprašanje.

prepovedala nositi naglavne rute. Prepoved verskih simbolov naj bi bila posledica vse večjega pritiska na muslimanske deklice, da nosijo pokrivala, četudi tega nočejo. Prišlo je do protesta in imam iz Antwerpna je celo muslimanske starše pozval, naj otrok ne pošiljajo v šolo, dokler bodo prepovedane rute. Vendar njegov predlog ni bil sprejet, saj so izpostavili dejstvo, da poleg pravice, ki je zapisana v 10. členu Listine Unije o temeljnih pravicah, da ima vsakdo pravico do svobode misli, vesti in vere, ki vključuje svobodo spreminjanja vere ali prepričanja ter svobodo izražanja svoje vere ali svojega prepričanja, posamezno ali skupaj z drugimi, javno ali zasebno, pri bogoslužju, pouku ali običajih in obredih, je potrebno upoštevati tudi pravico otrok do izobraževanja (Dnevnik, 2009, str. 5).

Iz poročila Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije (EUMC) o položaju muslimanov v državah članicah EU je razvidno, da se še vedno veliko muslimanov ne glede na svoje etnično poreklo ali odnos do religije srečuje z diskriminacijo pri zaposlovanju, izobraževanju ali iskanju stanovanja. Zato je EUMC podal zahtevo, da se morajo ukrepi za boj proti diskriminaciji in obravnavanju družbene marginalizacije okrepiti ter postati prednostna naloga politik. Države članice morajo v celoti uporabljati protidiskriminacijske direktive, in sicer Direktivo o rasni enakosti 2000/43/ES in Direktivo o enakosti pri zaposlovanju 2000/78/ES, ter popolnoma izkoristiti odločbe, vključno s posebnimi ukrepi za spodbujanje enakosti. Države članice bi prav tako morale razmisliti o ukrepih, ki presegajo minimalne zakonske zahteve direktiv, ter zagotoviti, da se skupine, izpostavljene diskriminaciji, zavedajo svojih pravic in imajo na voljo sredstva za zaščito teh pravic. EUMC je prepričan, da je integracija dvostranski proces in spodbuja evropsko politiko, da morajo storiti več za ustvarjanje medkulturnega dialoga ter se učinkoviteje bojevati proti rasizmu, diskriminaciji in marginalizaciji. Ključna naloga je okrepitev povezanosti v evropskih družbah. Obetavno je, da je v Luxemburgu Ministrstvo za šolstvo sklenilo, da bo učencem zadnjega letnika zagotovilo tečaj Instruction religieuse et morale, ki obravnava medverski dialog in razlaga človeške vrednote nekrščanskih religij. V Nemčiji je bilo ustanovljenih več forumov s ključnim ciljem zmanjševati predsodke in bojazni do muslimanske skupnosti ter spodbujati kritične razprave med predstavniki muslimanskih organizacij in predstavniki večinske družbe. V Veliki Britaniji pa se je oblikoval Forum treh ver, ki so ga ustanovili voditelji muslimanske, krščanske in židovske skupnosti (EUMC, Highlights, str. 4).

7.1 ISLAM „BREZTELESNA NACIJA“ V EVROPI

Evropsko izkoreninjenje islama kot religije se kaže predvsem zaradi njegove univerzalnosti, saj večino dogodkov, v katere so vpleteni muslimani, pripisujejo prav islamu, kar je posledica njegove lastne zgodovine in navad iz Korana. Toda vprašanje, ni kaj Koran v resnici navaja, ampak zakaj ljudje bežijo iz muslimanskih dežel in družb, ter iščejo zavetišče in pogoje za boljše življenje prav v Evropi, ki je po večini krščanska. In čeprav si večina priseljencev poišče novi dom prav v Evropi, slednja na islam še vedno gleda kot na kulturno in družbeno „breztelesno“ nacijo, z drugimi besedami povedano ima Evropska unija islam za smernico zaprtega sistema. Vendar, kot navaja Oliver Roy v svojem delu Globalizirani islam: „islam dandanes ni kulturno osamljen, ampak je globalni pojav, na katerega močno vpliva globalizacija“ (Roy, 2007, str. 13).

Kar pomeni, da je islam po večini danes brez ozemlja in države, kulture in korenin. Prva posledica tega je, da se uporablja za etnično identiteto, ker drugih identitetnih temeljev in

simbolov ni več. V tem smislu imamo opraviti s pojavom etnizacije verskega preoblikovanja. Kompleksne pojave, kakršna sta individualizacija odnosov do religije ali komunitarizacija verske skupine, pa ne najdemo samo v islamu, ampak tudi v krščanstvu in judaizmu. Islam tudi ni nič manj raznolik in razvejan kot krščanstvo. Po Mohamedovi smrti se je razdelil na Karažite, kot jih danes poznamo pod imenom Ibaditi, in na večinske Sunite. Te skupine se ne razlikujejo samo glede priznavanja poslančevega namestnika – kalifa, temveč tudi glede enotnih islamskih virov, kot so Koran, Hadisi in Suna, ter glede na njihovo razlaganje.

7.2 NESPREJEMANJE CERICEVE DEKLARACIJE

Islam torej v Evropi sedaj uporablja samo še svojo etnično identiteto, ker drugih elementov in simbolov v EU skoraj ne smejo več uporabljati. Gre za pojav etnizacije verskega preoblikovanja, kar zasledimo tudi v Deklaraciji evropskih muslimanov, ki jo je pred štirimi leti izdelal voditelj bošnjaških muslimanov, Reis ul – ulema Mustafa Cerić.

Kljub temu, da Evropska unija ni dom islama, je omenjena Deklaracija nima za dom vojne, temveč za dom družbene pogodbe, miru in sprave, saj lahko v njej še vedno uresničujejo nekatere vidike šarije ali drugače imenovanega islamskega prava.

Cerić v Deklaraciji pod točko I,5 navaja, da muslimani želijo v EU za svojo skupnost enak status, kot ga imajo narodne manjšine, ki so v EU deležne pozitivne obravnave. Iz vidika islamskih pričakovanj to pomeni pravico in obstoj notranje samouprave. Če bi EU upoštevala Ceričeve zahteve, potem bi lahko v zakonodajna telesa EU prišel kdorkoli, ne glede na svojo politično funkcijo, in vrnili bi se v kolektivizem, ki posameznika utopi v skupnost in ga ne obravnava v njegovi edinstvenosti in posebnosti, marveč le kot obvezo oz. pripadnost. Evropska unija Ceričevo Deklaracijo obravnava kot utopično, saj muslimani v EU še vedno nimajo nikakršne homogene religijske skupnosti. In kot omenja Bečirović v prispevku Islam in sodobna družba, sklicevanje na islam mnogokrat služi le za ustvarjanje kulturne različnosti in identitete, ne pa tudi za razvijanje verske razpoznavnosti. Zato in zaradi neprilaganja muslimanov so poskusi poenotenja in grupiranja muslimanov v Evropski uniji obsojeni na propad. Saj so muslimani po izvoru, kulturi, konfesionalnosti, razredu in njihovem sprejemanju modernosti preveč raznoliki, da bi se mogli homogenizirati pod eno oblastjo ali pod eno šarijo. Poleg tega pa so ob preseljevanju v Evropsko unijo s seboj prinesli sledi sporov iz svojih domovin, ter jih hote ali nehote še vedno razvijajo naprej v Evropi (Bečirović, 2002, str. 176).

Ceričeva Deklaracija temelji na posameznikovem podrejanju in spoštovanju šarije ter ume ali skupnosti, ki človeku zagotavlja pravice s tem, da mu omogoča vse, kar Bog od njega pričakuje in je zapisano v Koranu in suni. In ker se v islamu ni dokončno razvila ideja o moralni enakosti, se tudi nista razvila pojma avtonomnosti posameznika in spoštovanje pravice vesti. Islam se je celo zgodovino izogibal humanistični etiki, ki naj bi poznala dobro in zlo in bodrila človeška bitja, da delujejo etično, neodvisno od Boga. Toda človekova misel in vest morata biti svobodna, kar pa ne pomeni, da s tem ločimo etiko od religije in mislimo na individualen upor proti avtoritetam in zakonu, saj upoštevamo načelo zrele odgovornosti, ki pomeni, da se naša svoboda in pravica konča tam, kjer se začne svoboda in pravica drugega. Na tej osnovi se je v evropski kulturi razvil tok mišljenja in duhovnosti, ki v ospredje postavlja človeka, odnos do drugega in do Boga (Škamperle, 2007, str. 26).

Cerić v svoji Deklaraciji evropskih muslimanov navaja vrsto predlogov, s katerimi naj bi se muslimani uspešno integrirali v Evropo in enotno sodelovali v oblikovanju skupne unije. Za islamsko skupnost v Evropi zahteva še bolj neodvisen status. Pričakuje institucionalizacijo islama v Evropi, gospodarski razvoj islamske skupnosti tako, da mora imeti polno duhovno in kulturno svobodo, razvoj islamskih šol, ki bodo sposobne vzgajati v Evropi rojene muslimane za nove izzive v evropski družbi, politično svobodo, ki bo omogočila evropskim muslimanom, da imajo legitimne predstavnike v parlamentih evropskih državah.

7.3 EVROPA PROSTOR ISLAMSKIH SIMBOLOV

Evropska unija na podlagi Konvencije o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah priznava vsem državljanom EU enake pravice, ter jim narekuje enake obveznosti. Zaradi enakega obravnavanja in prostega pretoka ljudi, blaga in storitev v EU v zadnjem času prihaja do raznih nasprotovanj in javnih razprav glede pristašev islama in njihovega sprejetja v družbo. Zadnja javna razprava, ki je vse bolj aktualna, je razprava o vladnem načrtu glede popolne prepovedi zakrivanja obraza, ki je v muslimanskem svetu obveza za ženske, v Evropski uniji pa zakrivanje obraza predstavlja neprepoznavnost identitete in s tem nevarnost terorizma ali drugih oblik nasilja. Način, kako muslimanska ženska zahtevo glede popolnega zakritja obraza izpolni, je povsem individualni, ali pa že določen v dani kulturi. Muslimanka se lahko obleče na afganistanski način, kjer takšnim oblačilom pravijo ča-dri ali pa na pakistanski način, kjer se ženske oblačijo v burke.

Za zakon, ki bi povsem prepovedal muslimanska oblačila, burko, s katero si popolnoma zakrijejo obraz, in nikab, pri katerem ostanejo odkrite samo oči, se je javno zavzelo več političnih predstavnikov in če bo zakon v letu 2010 sprejet, se ženske v tradicionalnih muslimanskih oblekah ne bodo smele več pojavljati na javnih prostorih. Pobudo za sprejem tega zakona naj bi podali frankofoni liberalci, ki menijo, da je nesposobnost identifikacije človeka, ki si je zakril obraz, tveganje za varnost, piše Ana Vučina Vršnak v članku Dnevnika. Po mnenju predlagatelja zakona Daniela Bacquelaineja bi na tak način preprečili nasilne izgrede, kjer si ljudje zakrivajo obraze. In nadaljuje, da burka ni znak religije, temveč je v prvi vrsti politični znak in z uveljavitvijo tega zakona bodo muslimanske ženske dobile več svobode, da živijo (Vučina-Vršnak, Dnevnik, 2010, str. 8).

Poleg razlogov, ki zaradi islamskih noš tvorijo strah pred nasilnimi izgredi oziroma terorizmom, pa je eden od argumentov zagovornikov tega zakona tudi ta, da naj bi se s temi oblačili kršile ženske pravice in njihovo dostojanstvo. Po podatkih, ki sem jih pridobila iz tednika Mladina, pa sem ugotovila, da v Evropi v bistvu ni veliko žensk, ki nosijo islamska oblačila. Po navajanju muslimanskih organizacij na Nizozemskem takšna oblačila nosi le 50 muslimank, v Franciji nekaj čez tristo, v Sloveniji pa le par muslimank. Kljub temu, da je v Evropi čedalje večje število zagovornikov tega zakona, pa belgijski Amnesty International označuje ta zakon kot „nevaren precedens“, ki ni nevaren le iz vidika človekovih pravic, temveč tudi, ker so boj proti muslimanskim oblačilom sprožili liberalci, kajti po navedbah iz tednika Mladina tam kampanje vodijo v glavnem desničarski populist, ki si prizadevajo za prepoved burk le na nacionalni ravni. Eden najbolj tipičnih primerov te gonje je lanska javna objava francoskega predsednika Nicolasa Sarkozyja, da burke kršijo svobodo in dostojanstvo ženske in zato v Franciji niso dobrodošle. Ženska, ki se bo po francoskih ulicah sprehajala v tradicionalnih islamskih nošah, bo kaznovana z globo 150 evrov. Burke so tako postale simbol

zatiranja in grožnja za celotno Evropo. Vendar prepoved nošenja burk, naglavnih rut, uporaba verskih simbolov v šolah in v javnosti niso edini problemi, s katerimi Evropska unija v zadnjem času ukrepa proti razvijanju islamske vere. V Švici so ljudje na referendumu izglasovali prepoved gradnje minaretov, v Sloveniji še vedno potekajo polemike glede gradnje džamije, v bistvu gre za to, da se muslimane vedno pogosteje potiska ob zid in se s tem zatira kulturo nam drugačnega naroda (Valenčič, Mladina tednik, 2010).

8 RELIGIOZNI SIMBOLI IN JAVNA ŠOLA

V Evropi se medkulturno izobraževanje izvaja že vse od leta 1975, ko so evropski ministri za izobraževanje na konferenci podprli medkulturne razsežnosti v izobraževanju znotraj stare celine. Poudarili so dejstvo, da je potrebno izobraževanje o verstvih ali verskih raznolikostih razširiti na večino obveznih šolskih predmetov, zlasti pa na jezikovne predmete, pri katerih ima učitelj odlično priložnost za pogovore na temo o pogledih ljudi različnih kultur ali religij. Te teme lahko obravnava v skupinah, ki so sestavljene iz učencev različnih verskih in kulturnih ozadij. Mnogo težje je v šoli obravnavati neprimerne teme, še posebno če z njimi povzročimo občutek zatiranja ali celo sprožimo nasilne izbruhe. Ena takih tem je razprava o homoseksualnosti, katera je veliko pripomogla h konfliktom med muslimani in drugimi evropskimi narodi, kajti homoseksualnost je po islamskem pravu prepovedana, medtem ko je na Nizozemskem in v Belgiji, kjer živi največ islamskih privržencev, dovoljena poroka med istima spoloma.

Zgodilo se je na Nizozemskem, ko je pred leti Imam, muslimanski predstavnik, javno kritiziral homoseksualnost in jo označil za bolezen, homoseksualce pa ozmerjal, da so manj vredne kakor svinje, piše Goranka Kreačič v projektu Izziv verske raznolikosti in dialog v Evropi. Mediji so to kritiko označili za izraz sovraštva in Islam poimenovali za nestrpno religijo.

Nasprotujoče teme pa niso samo spolnost, ampak tudi družinski in družbeni odnosi, pravila obnašanja in že sam zunanji videz v različnih kulturnih populacijah. Največji tabu pa so razprave o zgodovinskih ali političnih dogodkih. Vse naštetje teme vplivajo na medsebojne odnose v zasebnem življenju, družbenih odnosih in tudi v javnih šolah. Če želimo živeti v skupnosti, jih nikakor ne smemo zanemariti. In kot nadaljuje Kreačičeva je razlog zakaj je potrebno religije poučevati v tem, da je za dialog potrebna empatija, za empatijo pa moramo imeti potrebno znanje (Kreačič, 2010, str. 8).

Drug pomemben dejavnik za preučevanje religije je četrti steber v Delorosovem poročilu, ki se glasi: „učiti se biti“. Ta dejavnik je pomemben za otrokovo osebno rast, ter je hkrati tudi del konvencije o otrokovih pravicah. Zapisano je: „Države podpisnice soglašajo, da mora biti izobraževanje otrok usmerjeno k popolnemu razvoju otrokove osebnosti, nadarjenosti ter umskih in telesnih sposobnosti“ (KOP, 29. člen).

8.1 KONFESIONALNA DEJAVNOST V ŠOLAH

Kakšno vlogo imajo religije v šolah, je odvisno od tega, kako je v posameznih državah urejeno razmerje med državo in religijo.

Vsaka država članica ima svojo izobraževalno politiko, ki je posledica zgodovinskih procesov. V Sloveniji je z Ustavo določeno, da sta cerkev in država ločeni, vendar Ustava same konfesionalne dejavnosti tako v javnih kot v koncesioniranih šolah posebej ne ureja, kar pomeni, da je niti ne prepoveduje niti ne zapoveduje. Po drugi slovenski zakonodaji pa konfesionalna dejavnost v javnih šolah ni dovoljena. To pomeni, da so prepovedani organizirani religiozni obredi, konfesionalni verouk in pouk, o katerem bi odločala verska skupnost. Kljub temu pa so v 72. členu Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja navedena tudi odstopanja, saj šolski minister lahko izjemoma dovoli, da verouk izven pouka poteka v prostorih javne šole, če v lokalni skupnosti za tako dejavnost ni primernih prostorov. Ta člen je sporen za slovensko katoliško cerkev, kajti zakon med konfesionalne dejavnosti uvršča tri dejavnosti:

1. „verouk ali konfesionalni pouk religije s ciljem vzgajati za to religijo“,
2. „pouk, pri katerem o vsebinah, učbenikih, izobraževanju učiteljev in primernosti posameznega učitelja za poučevanje določa verska skupnost“,
3. „organizirane religiozne obrede“.

Drugače povedano zakon prepoveduje verouk ali konfesionalni pouk določene religije in organizirane religiozne obrede v šolah.

Do zapleta je prišlo jeseni leta 2009, ker se je zaradi prostorske stiske na eni izmed grosupeljskih osnovnih šol pouk izvajal kar v bližnjem župnišču in je eden od staršev seznanil šolsko inšpekcijo, da javni šolski program poteka v učilnici, v kateri je na steni obešeno razpelo, ki je verski simbol. Po obisku inšpektorice so iz ljubljanske nadškofije sporočili, da ne dovolijo umika razpela s stene veroučne učilnice, ki so jo za več kot 300 evrov mesečno oddali šoli. Po besedah novinarja Družine naj bi bila takšna zahteva razumna z ustavno določbo o ločitvi cerkev od države, vsekakor pa ni razumna z zdravo presojo. Pristojne v župnijah namreč postavlja pred odločitev, ker morajo izbirati med zvestobo svojemu poklicu in pomočjo lokalni skupnosti, ki se je znašla v stiski.

Vprašanje, ali križ spada v državne šole, pa se dotika predvsem ustavne ločenosti cerkve od države. Minister Lukšič pravi, da je področje razmerja med državo in cerkvijo, kamor spadajo tudi takšni problemi, „neurejeno in dopuščeno različni praksi“. Med drugim pa minister dodaja, da bi vsaj v urbanem okolju lahko vztrajali pri tem, da si morajo prostore za verouk verske skupnosti zagotoviti same, starši pa bi morali sami nositi odgovornost za otrokovo varnost. Kajti cerkve ne upravljajo s politično oblastjo, država pa ne z duhovno oziroma versko. Takšno ločitev je katoliška cerkev popolnoma sprejela, kar potrjujejo tudi vsi njeni dokumenti. Ker pa ima duhovna institucija javni in družbeni interes, želi in hkrati mora v dialogu z oblastmi reševati svoja vitalna vprašanja, izmed katerih je najpomembnejše prav izvajanje konfesionalnega verskega pouka kot obveznega predmeta v osnovnih šolah. S tem bi bilo načelo ločenosti države in cerkve pozitivno obravnavano, državljani bi živeli v duhu sožitja, mladi pa bi pridobili znanje o verski kulturi, kar je tudi predpogoj za sožitje med

različnimi narodi, oziroma za sožitje v multikulturni družbi sodobnega sveta. Sodišče pa v odločbi U-I-68/98 opozarja, da v šolstvu verske vsebine ne morejo biti del javnega pouka, to pomeni, niti del pouka v javni šoli niti del poučevanja v okviru javne službe, ki jo opravlja šola. Enako velja tudi za šole s koncesijo, pa čeprav predstavlja le-ta podelitev pooblastila za opravljanje dejavnosti, katere trajno in nemoteno opravljanje zagotavlja država v javnem interesu. Ne glede na to, da država v celoti financira opravljanje koncesionirane javne službe, morajo za njeno opravljanje veljati enaki pogoji, kot če javno službo opravlja neposredno od države ustanovljena javna šola. Izven opravljanja javne službe pa je konfesionalna dejavnost dovoljena v šolah in vrtcih s koncesijo. To dejstvo sodišče utemeljuje s tem, da se pri koncesiji javno ne nanaša na institucijo kot prostor, niti se ne nanaša na celotno dejavnost, temveč samo na tisti del dejavnosti, ki ga država financira kot izvajanje javno-veljavnih programov, to jim omogočajo načela demokratičnosti, svobode delovanja verskih skupnosti, pozitivni vidik svobode vere in pravica staršev do vzgoje svojih otrok (Ivelja, Dnevnik, 2009, str.2).

Najprej sta vzgoja in izobraževanje pravici vsakega državljana, staršev in učencev, nato pa je na vrsti država, ki igra pri temu subsidiarno ali nadomestno vlogo. Tista država, katera se zaveda pozitivne vloge za kakovostno življenje svojih državljanov in se zavzema za etnično kulturo, hkrati tudi podpira versko vzgojo v različnih oblikah. Kajti popolna prepoved nošenja religiozних simbolov v javni šoli je neprimerna do pravice svobodnega izražanja svoje religiozne pripadnosti oziroma verovanj, ki jo zagotavljata učencem načeli laičnosti in nevtralnosti javnega pouka.

Slovenija ima štiri katoliške gimnazije, vendar to ne zadovoljuje povpraševanja vernih staršev oziroma katoličanov v slovenski družbi za večji obisk otrok pri urah kateheze. Na to vpliva tudi neprestano vmešavanje političnih diskurzov v izobraževalne sisteme, predvsem glede tistih, ki zadevajo versko raznolikost in odnos do emigrantov, azilantov ter njihovih verskih prepričanj. Politično prepričanje je, da konfesionalni verski pouk sodi na področje zasebnega, vendar pa so verska, duhovna in filozofska znanja del javnega življenja. Učiti se jih moramo zato, da bi lažje vzpostavili versko strpnost meni dr. Zdenko Kodelja v prispevku o religiji in vzgoji v javni šoli (Kodelja, 2010, str.15).

9 RELIGIJA V ZAKONODAJI

Verska svoboda je danes univerzalno priznana človekova pravica, ki je urejena v številnih zakonodajah. Med najpomembnejše dokumente se uvršča Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948 in Evropska konvencija o človekovih pravicah iz leta 1950. Vendar cerkve v obstoječih pogodbah o evropski integraciji niso omenjene. Bistveni element za ta premik predstavlja člen f Amsterdamske pogodbe o Evropski uniji (Treaty on European Union v: PEU), ki določa, da bo Evropska unija spoštovala nacionalno identiteto držav članic, kot tudi temeljne pravice, ki jih zagotavlja Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Ob tem je potrebno dodatno upoštevati skupno ustavno tradicijo, ki jo EU prišteva med splošna načela prava skupnosti oz. komunitarnega prava (community law). Od sprejetja Amsterdamske pogodbe 2. oktobra 1997 naprej pa je zaslediti še hitrejši razvoj komunitarnega prava povezanega s svobodo veroizpovedi. To pravo prispeva k vzpostavitvi kulturnih temeljev Evropske unije.

Skladno z 2. odstavkom 6. člena PEU unija spoštuje temeljne človekove pravice, ki so zagotovljene v Evropski konvenciji o človekovih pravicah in jih ni mogoče izvesti iz ustav držav članic kot splošno načelo prava skupnosti. V načelu verske svobode je dobila podporo tudi pravica cerkva do samoodločbe.

Načelo subsidiarnosti, določeno v 3. členu PEU, zahteva zadržanost EU glede vprašanj državno-cerkvenega prava oz. prava o religijah. Načelo subsidiarnosti pomeni, da EU poseže vmes le v primerih, ko država sama ne more učinkovito reagirati na spor ali problem, oz. je reševanje določenega problema na ravni Unije učinkovitejše kot na ravni posamezne države članice in pomeni zadržanost EU glede vprašanj prava o religiji. Naslednja pomembna pogodba je Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti (PES), ki neposredno ne govori o cerkvah in verskih skupnostih niti se na sklicuje na svobodo misli, vesti in veroizpovedi. Vendar v 13. členu določa, da lahko Skupnost, Svet, Komisija in Evropski parlament sprejmejo primerne postopke za boj proti diskriminaciji, ki temelji na spolu, rasnem ali etničnem izvoru, veri ali prepričanju, invalidnosti, starosti ali spolni usmerjenosti.

Pri omembi zakonodaje moram omeniti tudi mednarodno pravo, pri katerem Sveti sedež ali (sui generis) šteje kot pomemben subjekt mednarodnega prava. Ena izmed prvih držav, ki je podpisala sporazum s Svetim sedežem je bila prav Republika Slovenija. Sporazum je bil podpisan 14. 12. 2001, Zakon o ratifikaciji tega sporazuma pa je Državni zbor sprejel 28. 1. 2004. Sporazum govori o temu, da Republika Slovenija in Sveti sedež potrjujeta načelo, da sta država in katoliška cerkev, vsaka v svoji ureditvi, neodvisni in samostojni in se zavezujeta k polnemu spoštovanju tega načela v svojih medsebojnih odnosih in k sodelovanju pri napredku človekove osebe in skupnega dobrega. Katoliška cerkev v Republiki Sloveniji deluje svobodno po kanonskem pravu, v skladu s pravnim redom Republike Slovenije (BHSV, 1. člen).

Sporazum s Svetim sedežem je v hierarhiji pravnih aktov kot mednarodni sporazum višje kot zakon. Ostale sporazume, kot so Sporazum o pravnem položaju Evangeličanske cerkve v RS, podpisan 25. 1. 2000, Sporazum med Slovensko škofovsko konferenco in Vlado RS o duhovni oskrbi vojaških oseb v Slovenski vojski, sklenjen 21. 9. 2000, Sporazum o pravnem položaju Binkoštna cerkve v Republiki Sloveniji, podpisan 17. 3. 2004, Sporazum o pravnem položaju Srbske pravoslavne cerkve, ki ga je Vlada Republike Slovenije podpisala 9. 7. 2004 skupaj z Srbsko pravoslavno cerkvijo Metropolijo Zagrebško- Ljubljansko, ki jih je Vlada sprejela in podpisala, pa se navaja takoj za Zakonom o verski svobodi (Čepar, 2008, str. 19).

Vsa zapisana zakonodaja pa je samo tiskovina na papirju, če ni razvite prave pravne kulture in se zato svet vrti v sporih, nepriznavanju drugače mislečih ter neskončnih konfliktih, ki vodijo v vedno večja nasilja. Zato morajo vse sodobne države pri utrjevanju državljanskih vrednot priznavati in spodbujati vlogo cerkve in drugih verskih skupnosti, saj verske skupnosti s svojimi nazori močno vplivajo na temelje, na katerih stoji svobodna demokratična družba. Vse evropske države imajo posamezne sistemi, ki izhajajo iz različnih zgodovin in tradicij. Kljub različnim sistemom, ki jih imamo v Evropski Uniji glede ločitve cerkve in države in neharmoniziranem evropskem pravu s tega področja, pa so v EU vedno bolj vidne skupne usmeritve. Po vseh državah EU je zaslediti rastoči trend ločitve med državo in verskimi skupnostmi in hkrati razvijanja prijateljskega sodelovanja (S. Drenik v: Lovro Šturm, 2004, str.3).

Kljub različnim tradicijam vse ustave in zakonodaje izhajajo iz vej krščanstva, saj je bilo krščanstvo vedno ena izmed največjih svetovnih religij. Ostala verstva so bila vedno v manjšini. Evropska unija skupaj z verskimi skupnostmi vzdržuje odprt, pregleden in reden dialog. Različnost pravnih odnosov med cerkvijo in državo je odsev različnih kulturnih, družbenih in zgodovinskih dediščin, kot so posledice reformacij in vojn iz 16. in 17. stoletja, ter kulturnega boja, ki se je odvijal v 19. stoletju, in je pustil močan pečat v Franciji, kar je vidno še danes. Različni sistemi v Evropi pa imajo kljub svoji drugačnosti skupne korenine v krščanstvu, čeprav je v zadnjih letih v Evropi čutiti močan vpliv judovstva in islama, katera tudi vplivata na oblikovanje javnega pravnega reda. Zgodovinsko gledano ne smemo zanemariti ateizma, ki je bil vsiljen v bivših komunističnih državah. Tako poznamo dve različni državi:

- verska država, ki je razumljena kot država ene vere in
- ateistična država, ki je opredeljena kot protiverska država.

Poleg omenjenih razdelitev držav pa poznamo še tri močnejše sisteme med državami in cerkvami. To so:

- Sistem državne cerkve, kar pomeni, da so odnosi med obema partnerjema zelo povezani, med seboj pogojeni in odvisni. Sistem državne cerkve velja predvsem v državah, kot so Velika Britanija, Švedska do leta 2002 in v manjši obliki nekatere muslimanske države, npr. Irak.
- Razmerja paritete oz. priznanih in nepriznanih cerkva. Pri tem sistemu začne država namesto ene vere priznavati več ver, med katerimi so lahko nekatere priznane kot državne, drugim pa je dovoljeno le delovanje. Poleg priznanih in nepriznanih pa cerkve lahko delimo še na privilegirane in recipirane; pri čemer so privilegirane večinoma korporacije javnega prava. Vse cerkve, ki so priznane od države, pa so enakopravne. Države s paritetnimi cerkvami so bile države bivše Jugoslavije pred 2. svetovno vojno.
- V sistemu ločitve države in cerkve je država v nevtralnem položaju. Sistem ne pomeni zatiranja vere, ampak način, da so cerkve samostojne in ne pod vplivom države. Verskim skupnostim je priznan enak položaj kot društvom. Nevtralnost države od religije pomeni, da se država potem, ko se je odrekla verskim funkcijam in položajem, nič več ne ukvarja z religioznimi potrebami njenih prebivalcev. Da država ne sme posegati v svobodo vesti, pa pomeni, da ne sme od nikogar posredno ali neposredno zahtevati, da bi sprejel posamezno versko ali drugo prepričanje, ne sme uporabljati prisilnih sredstev, niti ponujati posebnih pravic ali ugodnosti glede na pripadnost ali

neprispadnost neki veroizpovedi ali drugemu prepričanju, kar navaja sodišče v odločbi št. U-I-92/01. Ko je religija zagotovljena kot temeljna človekova pravica, je v tem v pravnem pomenu besede umeščena izven dosega države. Od tega so izvzeti le primeri, ko mora država omejiti izvrševanje pravice do svobode religije zaradi razlogov njenega ordre public. Religiozno in svetovno nazorska nevtralna država je nepristranska, religije in drugih svetovnih nazorov ne podpira in jih tudi ne ovira. Država ne sme učiti, niti zavračati nobene posamične filozofije, ideologije ali morale. Ne sme vzpodbujati, niti zatirati nobene doktrine in ne sme dajati prednosti niti laični morali. Države, ki imajo takšen sistem, so Francija, Irska, Nizozemska, Nemčija, Avstrija in med njimi tudi Slovenija.

Vsi trije sistemi pa danes temeljijo na svobodi vesti in veroizpovedi.

In ker že omenjam Slovenijo, naj dodam, da si prav tako kot Evropska unija tudi Slovenija prizadeva za sodelovanje in vzdrževanje dialoga z verskimi in drugimi cerkvenimi skupnostmi. Leta 2001 je bila tako ustanovljena Komisija vlade Republike Slovenije za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti. Komisija redno obravnava odprta vprašanja verskih skupnosti, ki se nanašajo na njihovo razmerje do države. Slovenija je ena izmed prvih držav v Evropi, ki je podpisala sporazum z islamsko skupnostjo v svoji državi.

Dandanes pa v Evropi nimamo več ne verske ne ateistične države v dobesednem pomenu, saj imajo evropske države za izhodišče 9. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki določa obseg pravice do svobode veroizpovedi in njene omejitve (EKČPS, 9. člen).

Obstaja torej določena stopnja svobode, ki je nujno potrebna za demokratično družbo in ki mora biti zagotovljena v vsaki državi in za vsako vero.

Eden izmed najboljših poznavalcev pravnega položaja verskih skupnosti v Evropi profesor dr. Gerhard Robbers meni, da se razlike med različnimi sistemi zmanjšujejo, predvsem zaradi zavesti o spoštovanju človekovih pravic in pravnih načel. Vendar pa se določeni sistemi med seboj tudi ujemajo. V nekaterih državah so se postopoma zmanjšala proticerkvena ali antiklerikalna čustva in njihove pravne posledice. Verskim skupnostim so dali možnost za delovanje in manevrski prostor. Religijo poimenujejo kot sestavni del družbenega življenja in država se čuti odgovorno, da ustvari možnost za zadovoljitev potreb, ki izhajajo iz tega. Vendar kljub vsem razlikam med državo in cerkvijo noben način urejanja teh odnosov ni načeloma že evropski. Če bo volja, se bo ta izoblikoval predvsem na temelju skupnih elementov (Robbers v: Stres, 1998, str. 32).

9.1 EVROPSKA KONVENCIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Listina Unije o temeljnih pravicah v preambuli navaja, „da Unija, ki se zaveda svoje duhovne in moralne dediščine, temelji na nedeljivih in univerzalnih vrednotah človekovega dostojanstva, svobode, enakopravnosti in solidarnosti, ter na načelu demokracije in na načelu pravne države. Posameznika postavlja v središče svojih dejavnosti z vzpostavitvijo državljanstva Unije in oblikovanjem območja svobode, varnosti in pravice. Ob spoštovanju raznolikosti kultur in tradicij evropskih narodov ter nacionalne identitete držav članic in

organizacije njihovih organov oblasti na državni, regionalni in lokalni ravni Unija prispeva k ohranjanju in razvijanju teh skupnih vrednot, prizadeva si za spodbujanje uravnoveženega in trajnostnega razvoja ter zagotavlja prosti pretok oseb, storitev, blaga in kapitala ter svobodo ustanavljanja. Ta listina ob upoštevanju pristojnosti in nalog Unije ter načela subsidiarnosti potrjuje pravice, zlasti iz skupnih ustavnih tradicij in mednarodnih obveznosti držav članic, Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, socialnih listin, ki sta jih sprejela Unija in Svet Evrope, ter sodne prakse sodišča Evropske Unije in Evropskega sodišča za človekove pravice. Uživanje teh pravic je povezano z odgovornostmi in dolžnostmi do soljudi, človeške skupnosti in prihodnjih generacij" (EKČP, preambula).

Glede svobodne veroizpovedi Listina Unije o temeljnih pravicah v 10. členu navaja, da ima vsakdo pravico do svobode misli, vesti in vere. Ta pravica vključuje svobodo spreminjanja vere ali prepričanja ter svobodo izražanja svoje vere ali svojega prepričanja posamezno ali skupaj z drugimi, javno ali zasebno, pri bogoslužju, pouku, običajih in obredih. V 22. členu pa je zapisano, da Unija spoštuje kulturno, versko in jezikovno raznolikost.

9.2 POGODBA O USTAVI ZA EVROPO

V Pogodbi o ustavi za Evropo se ohranja obstoječ odnos EU do cerkva in verskih skupnosti. Versko izročilo se v Pogodbi o ustavi za Evropo omenja že v preambuli, nato pa še v 51. členu, ki pravi, da EU ne harmonizira ureditve položaja cerkva in verskih skupnosti, ter ne posega v status, ki ga te uživajo po notranjem pravu. Pogodba o ustavi za Evropo v preambuli kot enega od temeljev EU priznava, da črpa navdih „iz kulturnega, verskega, humanističnega izročila Evrope, katerega vrednote so še vedno prisotne v njeni dediščini in ki je v življenje družbe vneslo osrednjo vlogo človeka in njegove nedotakljive in neodtujljive pravice, ter spoštovanja prava.“ Evropa tako združena v svoji raznolikosti, ponuja najboljšo možnost, da ob ustreznem spoštovanju pravic vsakega posameznika in ob zavedanju svoje odgovornosti do prihodnjih generacij nadaljujejo ta podvig, ki bo iz evropske celine naredil posebno območje človeškega upanja.

V prvem delu pogodbe z naslovom „Definicija in cilji Unije“ drugi člen govori o vrednotah Unije, in sicer „Unija je utemeljena na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic. Te vrednote so skupne vsem državam članicam, v katerih vladajo pluralizem, strpnost, pravica, solidarnost in nediskriminacija (MPUE, 2. člen).

V 51. členu Pogodba o Ustavi za Evropo določa status cerkva in nekonfesionalnih organizacij.

- Unija spoštuje in ne posega v status, ki ga cerkve in druga združenja ali skupnosti uživajo v državah članicah po notranjem pravu.
- Unija enako spoštuje status svetovnonazorskih in nekonfesionalnih organizacij.
- Unija k tem cerkvam in organizacijam priznava njihovo identiteto in njihov specifični prispevek, vzdržuje odprt, pregleden in reden dialog z njimi.

Prvi in drugi odstavek 51. člena v formalnem smislu prinašata bolj učinkovito in zavezujočo pravno podlago, v vsebinskem smislu pa ne prinašata novosti. Zopet je kot primarno načelo izpostavljeno načelo subsidiarnosti. Unija spoštuje in ne posega v status, ki ga cerkve in verske skupnosti uživajo v državah članicah po notranjem pravu. Zagotavlja spoštovanje zelo različnih struktur odnosov med cerkvijo, nekonfesionalnimi organizacijami in državo ter

zagotavlja pravico do verske svobode, demokracije in veroizpovedi. V drugem odstavku je posebej izraženo načelo nekonfesionalnosti države, saj svetovnonazorskim in nekonfesionalnim organizacijam izraža enako spoštovanje kot cerkvam in verskim skupnostim (MPUE, 51. člen).

V Ustavi se Evropa zavezuje, da bo spoštovala položaj, ki ga cerkvam in verskim skupnostim zagotavljajo zakoni držav članic EU. To pomeni, da se Unija ne bo vmešavala v nacionalne sisteme ureditve odnosov med cerkvijo in državo. Poljska in Italija tako lahko obdržita konkordat s katoliško cerkvijo, Franciji ni potrebno spreminjati svojega načela o ločitvi cerkve in države, kraljica Elizabeta II. bo lahko še vedno poglavarka anglikanske cerkve. Definicija odnosov med cerkvami in posvetnimi oblastmi pa je pravica vsake države članice EU (Država in vera v Sloveniji, 2007, str. 55).

Tretji odstavek 51. člena pa povsem na novo na formalni ravni vzpostavlja dialog med EU in cerkvami, verskimi združenji oz. nekonfesionalnimi organizacijami. Dialog opredeljuje kot odprt, pregleden in reden. To so trije glavni elementi, ki naj bi jih v bodočnosti v dialogu s cerkvami in organizacijami na vseh ravneh upoštevale institucije EU in države članice. Člen ne omejuje kroga vprašanj, ki naj bi se na ta dialog nanašala. Glede na umestitev določbe o demokratičnem življenju EU je s to določbo cerkvam in njihovim organizacijam dana močna pristojnost vključevanja v javno življenje in vplivanje na demokratične procese v Uniji. EU tako cerkvam in nekonfesionalnim organizacijam priznava njihovo identiteto, in sicer svobodo delovanja in pravico do njihove samoodločbe. Poleg tega jim daje posebno priznanje tudi glede odnosov do družbe, saj jim priznava njihov specifični prispevek.

V tretjem odstavku 51. člena je navedeno tudi, da bodo EU in evropske verske skupnosti ter druge svetovnonazorske in nekonfesionalne organizacije povezane med seboj v redni dialog. Ločitev cerkve in države torej ne pomeni, da bosta instituciji vzajemno ignorirani. Obe si lahko od dialoga obetata veliko več, če bodo meje med politiko in vero natančno določene. Laičnost države namreč ne zapoveduje osamitve cerkva in politične getoizacije (Ferrari, 2003).

9.3 USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Pravico posameznika do svobode vere ter odnos med državo in verskimi skupnostmi urejata ustava in zakon. Omenim naj, da se ustave nekaterih držav na primer začnejo s »klicanjem božjega imena« oz. »cum invocatione Dei«, medtem ko so druge ustave striktno laične in nevtralne. Nekatero ustave prepovedujejo državno cerkev, druge pa je ne izključujejo. Slovenska ustava ne izključuje verskih skupnosti. Členi ustave, ki so namenjeni veri in verskim skupnostim, so:

7. člen

Ločenost države in verskih skupnosti ter njihova enakopravnost in svobodno delovanje

Verske skupnosti so enakopravne, njihovo delovanje pa je svobodno. To načelo sodišče razlaga tudi v Odločbi št. U-I-25/92 z dne 4. 3. 1993 in opozarja, da se pravna osebnost cerkvene organizacije in ustanove presoja po državnih predpisih. V sistemu ločitve države in verskih skupnosti so cerkvene organizacije in ustanove vezane na državno pravo in prav tako so tudi glede pravne osebnosti odvisne od državnih predpisov. V eni izmed Odločb U-I-92/01 sodišče tudi razčlenjuje elemente načela ločitve države in verskih skupnosti, pod kar spada predvsem avtonomija verskih skupnosti, sekularizacija javnega življenja in nevtralnost države v odnosu do verskih skupnosti. Načelo o ločitvi države in verske skupnosti ne preprečuje verskim skupnostim opravljanja dejavnosti na različnih področjih družbenega življenja. Država določa meje, do katerih je opravljanje nalog iz državne pristojnosti mogoče prepustiti zasebnikom in pod kakšnimi pogoji (Država in vera v Sloveniji, 2008, str. 51).

14. člen

Enakost pred zakonom

Ko gre za položaj verskih skupnosti v denacionalizacijskih postopkih, sodišče opozarja, da ustava ne dopušča razlikovanja med fizičnimi in pravnimi osebami, zato jih je zakonodajalec dolžan enakopravno obravnavati. Ustava fizičnih in pravnih oseb, razen tujcev, ne postavlja v različen položaj niti glede pridobivanja premoženja niti glede omejitve obsega premoženja (URS, 14. člen).

16. člen

Začasna razveljavitev in omejitev pravic

Ustava v tem členu dopušča, da je mogoče določene človekove pravice in svoboščine začasno razveljaviti ali omejiti v vojnem ali izrednem stanju. Človekove pravice in temeljne svoboščine se smejo razveljaviti ali omejiti le za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja, vendar v obsegu, ki ga tako stanje zahteva, in tako, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini (URS, 16. člen).

41. člen

Svoboda vesti

Opreljuje, da je izpovedovanje vere in drugih verskih opredelitev v javnem življenju svobodno. Nihče se ni dolžan opredeliti glede svojega verskega ali drugega prepričanja. Starši imajo pravico, da v skladu s svojimi prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. Usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske in druge opredelitve ali prepričanja (URS, 41. člen).

46. člen

Pravica do ugovora vesti

Ugovor vesti je dopusten v primerih, ki jih določi zakon, če se s tem ne omejujejo pravice in svoboščine drugih oseb (URS, 46. člen).

57. člen

Svoboda izobraževanja in verske skupnosti

Ustava v tem členu določa, da je izobraževanje svobodno. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev. Država ustvarja možnost, da si državljani lahko sami pridobijo ustrezno izobrazbo. Organiziranje in izvajanje izobraževalne dejavnosti sta eno značilnih področji delovanja verskih skupnosti. V Odločbi U-I-68/98 sodišče opozarja, da iz 57. člena Ustave izhaja obveznost države, da ustvari potreben pravni okvir za ustanovitev in delovanje v zasebnih šolah (URS, 57. člen).

63. člen

Prepoved spodbujanja k nasilju in vojni

Protiustavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni (URS, 63. člen).

123. člen

Dolžnost sodelovanja pri obrambi države

Obramba države je za državljane obvezna v mejah in na način, ki ga določa zakon. Državljanom, ki zaradi svojih religioznih, filozofskih ali humanitarnih nazorov niso pripravljeni sodelovati pri opravljanju vojaških obveznosti, je treba omogočiti, da sodelujejo pri obrambi države na drug način (URS, 123. člen).

V ustavi so poleg pravic o verski svobodi zagotovljene še druge pravice, ki izhajajo iz nje ali pa so z njo tesno povezane. To so pravice do osebnega dostojanstva in varnosti, zapisane v 34. členu ustave, varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic navaja 35. člen ustave, varstvo osebnih podatkov najdemo v 38. členu ustave, pravica do svobode izražanja je zabeležena v 39. členu ustave, prav tako ustava dovoljuje pravico do zbiranja in združevanja v 42. člen ustave in zagotavlja pravice in dolžnosti staršev v 54. člen ustave.

Ob tem ima svoboda veroizpovedi v slovenski ustavi še posebno mesto, saj sodi med razmeroma maloštevilne, taksativno naštete temeljne pravice in svoboščine, ki jih v nobenem primeru ni dopustno začasno razveljaviti ali omejiti, niti v vojnem in izrednem stanju, kar je zapisano v 16. členu ustave. Tako je verska svoboda zelo pomembna za razvoj ustavnosti in je na samem vrhu moderne demokratične države, z njo pa so povezane številne temeljne pravice in svoboščine (Movrin, Država in vera v Sloveniji, 2008, str. 37).

9.4 ZAKON O VERSKI SVOBODI

Ta temeljni predpis ureja uresničevanje verske svobode, pravni položaj cerkve in drugih verskih skupnosti, postopek njihove registracije, pravice cerkva in drugih verskih skupnosti. Marca 2007 je Državni svet Republike Slovenije sprejel zahtevo za začetek postopka za presojo ustavnosti Zakona o verski svobodi skupaj s predlogom za zadržanje izvajanja Zakona o verski svobodi do končne odločitve Ustavnega sodišča. Zakonodajna pravna služba Državnega zbora Republike Slovenije je v postopku dala mnenje, da je zahteva državnih svetnikov neutemeljena, večina članov Odbora Državnega zbora Republike Slovenije za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje pa je omenjeno mnenje zakonodajne pravne službe podprla. Tako mnenje je Državni zbor poslal na Ustavno sodišče. Ustavno sodišče je zavrnilo predlog za izvajanje Zakona o verski svobodi, ker niso bili izpolnjeni pogoji za začasno zadržanje zakona. Novo sprejeti zakon je odpravil neskladnosti starega zakona z Ustavo iz leta 1991, vzpostavil je jasne kriterije financiranja in registracije cerkva in drugih verskih skupnosti, ter opredelil cerkve in druge verske skupnosti kot splošno koristne organizacije. Ob oblikovanju predloga zakona so potekali posveti s predstavniki verskih skupnosti, organizirane pa so bile tudi okrogle mize za širšo javnost. Novi zakon omogoča uresničevanje ustavno zagotovljene verske svobode. Zato se pridobitev Zakona o verski svobodi upošteva kot projekt, ki spodbuja kulturno različnost in prispeva k nediskriminaciji in kulturnemu bogastvu družbe (Država in vera v Sloveniji, 2008, str. 32).

V 2. členu zakona je navedeno, da je verska svoboda v zasebnem in javnem življenju nedotakljiva in zagotovljena, ter obsega pravico do svobodne izbire ali sprejetja vere,

svobodo izražanja verskega prepričanja, svobodo, da vsakdo sam ali skupaj z drugimi, zasebno ali javno, izraža svojo vero v bogoslužju, pouku, praksi in verskih obredih ali drugače. Nihče ne sme biti prisiljen, da postane ali ostane član cerkve ali druge verske skupnosti, ali da se udeležuje oziroma ne udeležuje bogoslužja, verskih obredov in drugih oblik izražanja vere. Uresničevanje verske svobode vključuje pravico do odklonitve izpolnitve obveznosti, določene z zakonom, ki resno nasprotujejo verskemu prepričanju osebe, če s tem ne omejujejo pravice in svoboščine drugih oseb, v primerih, ki jih določa zakon (ZVS, 2. člen).

Zakon v 3. členu prepoveduje vsakršno spodbujanje k verski diskriminaciji in razpihovanje verskega sovraštva ter nestrpnosti. V tretjem odstavku tega člena omenja, da se različno obravnavanje zaradi verskega prepričanja pri zaposlovanju in delu verskih ter drugih uslužbenk in uslužbencev cerkva in drugih verskih skupnosti ne predstavlja diskriminacije, če zaradi narave poklicne dejavnosti v cerkvah in drugih verskih skupnostih ali zaradi vsebine v kateri se izvaja, versko prepričanje ne predstavlja bistveno legitimno in upravičeno poklicno zahtevo glede na etiko cerkva in drugih verskih skupnosti. Registrirane cerkve in druge verske skupnosti so pravne osebe zasebnega prava, kar zakon omenja v tretjem odstavku 6. člena. Delovanje cerkva in drugih verskih skupnosti je svobodno, ne glede na to, ali se registrirajo ali pa delujejo brez registracije. Cerkve in druge verske skupnosti pa morajo delovati v skladu s pravnim redom Republike Slovenije in delovanje mora biti javnosti znano. Cerkev ali druga verska skupnost sama v skladu z avtonomnimi pravili določa način obveščanja javnosti o svojem delovanju. Delovanje cerkve ali druge verske skupnosti ne sme nasprotovati morali in javnemu redu (ZVS, 3. člen).

Zakon o verski svobodi daje v 22. členu pripadnicam in pripadnikom Slovenske vojske med vojaško službo pravico do verske duhovne oskrbe v skladu s predpisi o vojaški službi in obrambi države. Pravico do verske duhovne oskrbe daje pripadnicam in pripadnikom Slovenske vojske, zaposlenim na Ministrstvu za obrambo, ter njihovim družinskim članom, ne glede na njihovo versko pripadnost zagotavlja vojaški vikariat, ki ga sestavljajo vojaški vikar, namestnik vikarja za katoliško cerkev, namestnica vikarja za evangeličansko cerkev v Republiki Sloveniji, vojaški kaplani, pastoralni asistenti in administrativna referentka. V 23. členu Zakon o verski svobodi omogoča duhovno oskrbo policistkam in policistom, ko jim je uresničevanje verske svobode oteženo. Na podlagi tega člena je bil na Ministrstvu za notranje zadeve izdan Pravilnik o organizaciji in načinu verske duhovne oskrbe v policiji, ki določa organizacijo in način uresničevanja te pravice (ZVS, 22. člen).

Rešitve, ki jih prinaša Zakon o verski svobodi, izhajajo iz več zaporednih vlad in so nastajale v dialogu z verskimi skupnostmi. Urad za verske skupnosti, ki ga je ustanovila Vlada Republike Slovenije s sklepom o ustanovitvi Urada Vlade RS za verske skupnosti, je pripravil tri posvete neposredno na temo zakona in še druge posvete, ki so s to temo v posredni zvezi. Zato je bila podpora zakonu med verskimi skupnostmi ves čas zelo močna. Tri od dvainštiridesetih verskih skupnosti so na določeni stopnji javne razprave nasprotovale vladnemu predlogu, vendar so kasneje tudi te podprle predlog zakona. Za verske skupnosti, ki so podprle predlog zakona, se je iz podatkov popisa leta 2002 opredelilo 99,6% ljudi, ki so različnih veroizpovedi. Nasprotovala mu je samo desetinka odstotka (Čepar, 2008, str.18).

9.5 SPORAZUM O PRAVNEM POLOŽAJU ISLAMSKE SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI

To je najnovejši sporazum, ki ga je Vlada Republike Slovenije 9.7.2007 podpisala skupaj z Islamsko versko skupnostjo v Sloveniji.

Po mnenju osebnega predstavnika predsedujoče Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi za boj proti nestrpnosti in diskriminaciji proti muslimanom lahko ta sporazum služi v Evropi kot primer dobre prakse, saj je Slovenija ena prvih članic EU, ki je podpisala tovrstni sporazum. Sporazum o pravnem položaju Islamske verske skupnosti v Sloveniji navaja, da skupnost deluje svobodno in avtonomno po pravilih svoje notranje organiziranosti, ki so v skladu z ustavnim in s pravnim redom Republike Slovenije ter vrednotami in načeli svobodne in demokratične družbe. Islamska verska skupnost je pravna oseba zasebnega prava, ki je pravno osebnost pridobila na podlagi predhodnega potrdila islamske skupnosti. Pravne osebe islamske skupnosti lahko v Republiki Sloveniji pridobijo lastninsko pravico in druge stvarne pravice na nepremičninah in premičninah. Islamski skupnosti je v Republiki Sloveniji zagotovljena svoboda bogoslužja, verskega pouka in vseh drugih dejavnosti v skladu z ustavnim in s pravnim redom Republike Slovenije. V skladu z ustavnim in s pravnim redom Republike Slovenije je islamski skupnosti dovoljeno izvajanje verskih obredov tudi izven prostorov verske skupnosti in druga javna zbiranja. Islamska skupnost ima tudi enako pravico, svobodo in pogoje pri ustanavljanju in lastništvu medijev kot druge pravne osebe v Republiki Sloveniji. Prav tako lahko islamske skupnosti v skladu s pravnim redom Republike Slovenije ustanavljajo združenja z nameni in s cilji, ki so povezani z delovanjem islamske skupnosti, ter v njih lahko svobodno in javno delujejo (Država in vera v Sloveniji, 2008, str. 109).

Islamska skupnost ima tudi pravico ustanavljati izobraževalne in vzgojne ustanove, dijaške in študentske domove ter druge podobne ustanove. V njih lahko svobodno in javno izvršujejo izobraževalno in vzgojno dejavnost po lastnih statutih in v skladu z ustavnim in pravnim redom Republike Slovenije. Po 26. členu Zakona o verski svobodi ima islamska skupnost, tako kot druge verske skupnosti, pravico graditi cerkve in druge verske ustanove, jih vzdrževati in v njih opravljati bogoslužje ter druge verske obrede (ZVS, 26. člen).

Drugi odstavek tega člena še navaja, da se lahko cerkve ali druge verske ustanove gradijo tudi v novih urbanističnih predelih, na območjih, ki so namenjena za stanovanje in prebivanje, vendar je potrebno pred pripravo prostorskega akta glede predvidene gradnje sporazumno uskladiti potrebe, priporočila in interese cerkva ter drugih verskih skupnosti.

Po ugotovitvah Paišča pa „Muslimani v Sloveniji nimajo svojih šol, vrtcev, radijskih ali televizijskih postaj in edina verska krovna organizacija je Islamska skupnost v Republiki Sloveniji. Lokalnih skupnosti je 14 in se nahajajo v predvsem večjih mestih po celi Sloveniji“ (Pašič, 2005, str. 108).

Islamska skupnost do današnjega dne ni uspela pridobiti svojega verske objekta - džamije. Zato morajo še vedno po 30. letih v času največjih praznikov svoje verske obrede opravljati drugje, po raznih športnih in drugih dvoranah. Medtem ko imamo v Sloveniji 14 molilnic, jih imajo v Veliki Britaniji 1.493, število muslimanov na molilnico pa je približno trikrat manjše kot pri nas. Prvi odbor islamske skupnosti v Republiki Sloveniji se je organiziral leta 1967, medtem ko se je prva molilnica odprla leta 1981 v Ljubljani. Islamska verska skupnost v RS je ena od štiridesetih verskih skupnosti v Sloveniji, ki so registrirane na Uradu za verske skupnosti. Potrebno je omeniti tudi odnos muslimanov do Slovencev, saj imajo muslimani v

modernih zahodnih družbah velike težave s svojo lastno identiteto. So pripadniki verske skupnosti muslimani, etnične skupnosti Bosanci in države, v kateri živijo kot Slovenci (Pašić, 2006, str. 92).

10 VERSKI OBJEKTI SODIJO V SVOBODO VERE – ANALIZA GRADNJE DŽAMIJE V LJUBLJANI

Ko govorimo o muslimanih, moramo omeniti, da so bili njihovi prvi stiki s slovenskim ozemljem že v obdobju prve svetovne vojne, ko so se na soški fronti borili muslimani iz Bosne in Hercegovine. Po tem času se je mobilizacija muslimanov neprestano povečevala, nekateri so v Slovenijo prišli zaradi dela in za vedno ostali, drugi so se priseljevali zaradi družin ali drugih političnih, vojnih in drugih okoliščin. Danes lahko rečemo, da v Sloveniji živi že več kot petdeset tisoč muslimanov. In kot pravi slovenski mufti Nedžad Grabus so povsem integrirani in se počutijo kot sestavni del Slovenije. Čeprav so muslimani na slovenskih tleh že več kot sto let, se njihove prošnje o gradnji lastnega verskega objekta, v katerem bi lahko opravljali svoje verske potrebe, po štiridesetih letih postopoma uresničujejo.

Vse skupaj se je začelo v začetku petdesetih let, ko so se muslimani iz Bosne in Hercegovine v večjem navalu priseljevali v Slovenijo, združevali so se v skupine in organizirano opravljali svoje verske obrede. Pašić piše, da je bilo prvo organizirano zbiranje muslimanov zaradi molitve pozimi v letih 1962/63. Takrat se je v stanovanju Derviše Sicića, po poreklu iz Prijedora v Bosni in Hercegovini, zbrala skupina desetih muslimanov, delavcev v Ljubljani, ki jih je vodil imam Sulejman Abdić. Ta zbor je bil v času ramadana. Nato se je število muslimanov na takšnih zborih vsako leto povečevalo in tako je potekalo vse do leta 1967, ko je slovenske muslimane obiskal tedanji reisu-I-ulema Sulejman Kemura. Ob tem obisku 12. septembra 1967 sta bila v Sloveniji ustanovljena tudi ustanovitvena muslimanska skupščina in odbor Islamske skupnosti v Ljubljani, ki je bil sestavni del Islamske skupnosti Jugoslavije. Leta 1969 je reisu-I-ulema Sulejman Kemura ob ponovnem obisku Slovenije mestnim oblastem predal prošnjo za gradnjo džamije. Tako se je začela štiridesetletna bitka za izgradnjo muslimanskega verskega objekta (Pašić, 2006, str. 92).

10.1 V SLOVENIJI MOŠEJA ŽE LETA 1916

Kljub temu da Slovenija še vedno nima zgrajenega islamskega kulturnega centra ali tako imenovane džamije in so muslimani po številu vernikov v Sloveniji na drugem mestu, takoj za katoliki, pa ne smem prezreti, da je nekoč v Sloveniji že stala džamija. To je bilo v letih med prvo svetovno vojno. To je bilo leta 1916, ko so tako imenovani Bošnjaki ali vojaki iz Bosne in Hercegovine kot okrepitev avstroogrške vojske prispeli v vasico Log pod Mangartom v okolici Bovca. Bošnjaki so bili pripadniki polka BH4, ki je imel svoj sedež v Mostarju. O tem piše Pašić v članku Bošnjaki na soški fronti. Polk BH4 je imel svoj položaj na Rombonu, ker pa so bili vojaki zelo oddaljeni od svoje domovine in niso mogli opravljati verskih potreb, so v Logu pod Mangartom zgradili snežno belo mošejo. O tej mošiji imamo zelo malo podatkov, po zapisih nekaterih avtorjev naj bi bila zgrajena novembra leta 1916. Ker so bili pripadniki tega polka večinoma vojaki iz Hercegovine, so tudi mošejo zgradili po svojem zgledu: belo leseno mošejo z majhnim kamnitim minaretom, kot so jih imeli v Hercegovini.

Kaj se je zgodilo s to mošejo, ni povsem znano, pripovedi so različne. V nekaterih zapisih navajajo, da so mošejo porušili takoj po prvi svetovni vojni, ker je bila italijanski upravi, ki je v Posočju prevzela oblast, trn v peti. Druga pripoved pravi, da naj bi se mošeja porušila zaradi nevzdrževanja. Resničnim trditvam pa se je verjetno najbolj približal Vinko Avsenak, ki pravi, da je bila mošeja zgrajena iz vojaško–verskih potreb in je bila zato udejstvovana kot začasen objekt. Ko so Bošnjaki odšli iz posoških krajev, je mošeja ostala zapuščena, brez namembnosti in obsojena na propadanje. Poleg tega pa je bila v tej alpski vasici popoln tujek, vendar za vaščane dober izvor gradbenega materiala, ki so ga potrebovali za svoje domove, pašnike ali objekte za živali, saj je bilo v vojni večino tega porušeno. Eden izmed primerov je ovčja staja na Frati, katero so še mnoga leta krasila vrata nekdanje mošeje (Pašić, 2007, str. 68).

Danes o mošeji v Logu pod Mangartom ni nobenih sledi več, ostalo je samo vojaško pokopališče, kjer je pokopanih 105 muslimanov. Na grobove so jim postavili lesene nišane oziroma islamske nagrobnike, katere so sčasoma zamenjali z železnimi. Islamska verska skupnost v Republiki Sloveniji pa je šele leta 2008 dosegla, da so ponovno postavili lesene nišane. V tem letu je bilo postavljenih 79 nišan muslimanskim padlim borcem.

10.2 MOŠEJE V EVROPI

V Evropski uniji skorajda ni večjega mesta, v katerem ne bi našli geometrijsko oblikovanega, z vzorcem rastlinskih, živalskih in izvornih kaligrafskih oblik zgrajenega objekta, kateremu se pravi mošeja. Beseda mošeja izhaja iz arabske besede masjid, ki pomeni prostor, v katerem se opravlja molitev kleče na tleh – o tem piše Beatriz Tomšič Čerkez v članku Islamski verski objekti po Evropi. Mošeja je v vsakem evropskem mestu zgrajena v harmoniji z urbanim okoljem, v katerem se nahaja. Vsaka mošeja ima po navadi na dvorišču fontano, v kateri se verniki umivajo pred molitvijo. Zid, ki označuje smer molitve, je pravokoten na smer proti Meki, in se imenuje kibla, v sredini kible je niša, ali tako imenovan mihrab, v katerem stoji vodja molitve in je običajno najbolj okrašen del mošeje. Ta dva dela mošeja sta tudi najpomembnejša, kajti verniki morajo pri molitvi stati v vrstah, vzporedno s kiblo. Ena prvih islamskih mošej, zgrajenih v Evropi, je mošeja v Parizu. Nastala je že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja in je lep primer magrebskega sloga oblikovanja. Druge večje mošeje so bile zgrajene v Veliki Britaniji, kjer so v mestih London, Glasgow, Leeds, Cardiff in drugih v sedemdesetih letih v navalu gradili mošeje. Zanimiv podatek je, da je skupnost, ki je štela okrog 8000 vernikov, prvo mošejo zgradila že leta 1913 v Sankt Petersburgu. Drugi zanimivi primer je tudi mošeja iz Dublina na Irskem, ki jo je načrtoval Michael Collins, in je bila zgrajena leta 1996. Zgrajena je v kvadratni obliki, razdeljeni na tretjine, v sredini kvadrata pa je molilnica. Mošeja pa je postavljena v povsem zeleno okolje sredi betonskega mesta. Druge znane mošeje so še mošeja v Rimu, ki premore 2500 vernikov, in ima veliko manjših molilnic za približno 100 ljudi. Potem Ismailitski kulturni center v Lizboni na Portugalskem, mošeja v Strasbourgu in mnoge druge.

Tako lahko vidimo, da je bil nekdan napredek na zahodu nedvomno povezan s svetom islama, saj je v Evropi že med 18. in 19. stoletjem narasla gradnja orientalističnih objektov, kakršna sta tudi Jelšingrad in grad v Murski Soboti, zbirka turquerij na ptujskem gradu pa je zgodovinski dokaz takratnih zlatih „multikulturnih časov“ (Tomšič Čerkez, 2005, str. 56).

Slika 1: Mošeja v Dublinu, vhod

Vir: Richardson (2003, str.159).

10.3 PRVE ZAHTEVE PO DŽAMIJI V 60-TIH LETIH

Po letu 1969, ko je do ljubljanskih mestnih oblasti prišla prošnja muslimanov za izgradnjo džamije, se je datum izgradnje tega objekta iz leta v leto prestavljal. Čeprav so se na slovenskem političnem vrhu začeli pogovori, dogovori, so se vsi zaključili z neuspešnim rezultatom. V sedemdesetih letih se stanje ni izboljšalo niti za pet; mestne oblasti so sicer našle 24 lokacij v ožjem in širšem delu Ljubljane, vendar so bile vse zavrnjene. Šele v začetku osemdesetih let so poiskali primerno lokacijo, ki naj bi se nahajala zraven ljubljanskih Žal. Ko je islamska skupnost razpisala arhitekturni natečaj za gradnjo, je prišlo do zapleta. Zavod za ohranjanje kulturne dediščine Slovenije ni dal soglasja, ker naj bi džamija ne sovpadala z Plečnikovimi Žalami. Spet se je vse znašlo na začetku. Mestne oblasti so še naprej iskale primerno lokacijo in jo leta 1997 našle na Viču ob Cesti dveh cesarjev, vendar so tudi tukaj muslimani ostali praznih rok, saj je to poplavno območje in so se s tem začele grožnje in špekulacije, da se bo zaradi džamije povečala poplavna ogroženost tega dela Ljubljane. Ogroženost zaradi poplavnega območja pa ni bil edini problem, zakaj lokacija na Viču ni bila odobrena. Leta 2001 so v javnost prišla pisma vrtičkarjev z Viča, ki imajo na predvideni lokaciji najete vrtove. V pismih so navajali, da so proti gradnji džamije zaradi tega, ker želijo ohraniti avtohtonost prostora, kulture, območje je poplavno nevarno, ni urejene kanalizacije, pretijo nevarnosti nalezljivih boleznih in prostor ni prometno urejen. Tako velik objekt ne spada v to območje, ker so tukaj samo vrtno parcele in bližina avtoceste. Eden izmed protiargumentov, ki jih navaja Drago Kos v socioloških podobah Ljubljane, je tudi, da so vrtičkarji prvi zasedli ta prostor in imajo vso predpravo do tega prostora. In kot nadaljuje Kos je skupni imenovalec teh argumentov očitno nesprejemanje tujih, neslovenskih, neevropskih vplivov (Kos, 2002, str. 22).

Po tem so dogovori, soglasja in konflikti trajali še vse do leta 2003, ko je bil predlog sprememb prostorskega načrta v zaključni fazi in je Agencija za okolje izdala pozitivno odločbo za gradnjo, kljub temu, da je šlo za poplavno območje.

Špela Kalčič v delu Nisem jaz barbika pravi, da naj bi džamija domnevno krščansko državo kazila kjerkoli, ne samo v Ljubljani. Poleg tega bi njena postavitev slovensko pripadnost svetu krščanstva zanižala tudi na simbolni ravni, saj bi jo ta povezovala z Balkanom, kjer naj bi tudi zaradi islama v preteklosti prihajalo do nasilja in človeških žrtev. Če bi postavili džamijo, bi to pomenilo, da se je dopustilo, da je v deželo ponovno zakorakala balkanska nevarnost, enako nasilna kot tista iz časov „turških vpadov“ (Kalčič 2007, str. 117).

Leta 2003 je v javnost prišla tudi izjava takratnega slovenskega nadškofa Franceta Rodeta, da povsem nasprotuje gradnji džamije, ker to ni samo versko-duhovni center, ampak tudi politični objekt. S tem so se začele burne razprave in javni posveti, prišlo je celo do razpisa za referendum, za katerega je bilo potrebno do 6. februarja 2004 zbrati 10.878 podpisov. Ko je bilo zbranih dovolj podpisov, je takratna županja Danica Simšič napovedala, da bo akt o razpisu referendumu predvidoma zadržala, ker je prepričana, da je referendum neustaven in se z njim kršijo osnovne človekove pravice. V tem času so se v javnosti začele pojavljati različne izjave in nasprotovanja tej gradnji. Ena takih je bila izjava Andreja Umka, nekdanjega ministra za znanost, da bo Ljubljana z gradnjo džamije vede ali nevede širila infrastrukturo Al Kaide in drugih terorističnih organizacij. S tem se je pokazalo, kako Slovenci širimo rasne in verske nestrpnosti. Vendar pa Umek ni bil edini, ki je javno izražal svoje nesprejemanje muslimanov. Zmago Jelinčič Plemeniti je dejal, da ni proti temu, da bi komurkoli zmanjševal pravice do njegove veroizpovedi, vendar džamija ne sodi v naš kulturni prostor. Ob tem navajam, da je zelo težko določiti, kaj sploh sodi v naš kulturni prostor, kajti Slovenija je obarvana z raznolikimi narodi, zato je debata o mejah kulturnega prostora nerazsodna (Večer, 2007, str. 117).

Leta 2004 se je javno oglasila tudi Civilna družba za demokracijo in pravno državo, njihov predstavnik Vinko Vodopivec je dejal: „V Civilni družbi za demokracijo in pravno državo smo prepričani, da gradnja džamije ni potrebna, ker naj bi objekt predstavljal tujek v slovenskem narodnem, kulturnem in urbanem okolju. Džamija krši človekove pravice vsem ostalim državljanom, ki imajo pravico do ustreznega in neobremenjenega okolja.“ Po njihovem prepričanju pa obstaja tudi možnost zametka muslimanskega geta, ki bi izjemno neugodno vplival na sožitje z drugimi državljani in bi pomenil žarišče nasprotovanja evropski kulturi in narodnem okolju. V združenju so prepričani, da predstavlja džamija tuje versko ozemlje, kjer ne veljajo državni zakoni. Ob tem pa predstavlja tudi prostor odraslih in mladine, ki jih mnogokrat vzgajajo v nasprotju z evropsko kulturo in s človekovimi pravicami. Po mnenju Vodopivca džamija sicer ni muslimanska molilnica, temveč versko-politični objekt, ki se je v Evropi že večkrat izkazal kot prostor rojevanja sovraštva in baza za delovanje terorizma.

Eden izmed nasprotnikov gradnje džamije je tudi ljubljanski mestni svetnik Mihael Jarc, ki pravi, da muslimanom priznava vse njihove ustavne pravice, vseeno pa je proti džamiji, kar je povsem nezdravljivo. Saj tako kot izpovedovanje vere sodi v človekove pravice, tudi verski objekti sodijo v svobodo vere. Nestrpnost do muslimanskega naroda in celo napeljevanje k nasilnosti muslimanov se pokaže tudi v drugi izjavi gospoda Jarca, ki pravi, da se muslimani v skupini počutijo zelo močne, zato predlaga, da bi se namesto džamije zgradilo manjše molilnice na tistem območju, kjer je populacija muslimanov večja. Vse svoje besede pa obeleži s tem, da smo Slovenci samo previdni, ker smo bili v zgodovini že prevečkrat ogroženi, da gre samo za strah in preplašenost zaradi dogodkov, ki se dogajajo po svetu zaradi islama. Leta 2004 pa je celo ustavnemu sodišču predlagal, naj zavrže zahtevo za oceno ustavnosti razpisa referendumu o džamiji, ki jo je vložil tedanji zastopnik islamske skupnosti

mufti Osman Đogič. Đogič svojim nasprotnikom podaja odgovor, da je islamska skupnost registrirana v Republiki Sloveniji in odgovarja za vse dejavnosti, ki se izvajajo pod njenim okriljem. Slovence opominja, da so muslimani prav tako kot Slovenci državljani te države in zato tudi njim pripadajo enake pravice kot ostalim državljanom Republike Slovenije.

Ustavno sodišče je istega leta v postopku na pobudo takratne županje in islamske verske skupnosti v Sloveniji določilo, da se sklep o razpisu naknadnega referenduma glede gradnje džamije odpravi. V obrazložitvev je navedlo, da je cilj referenduma pripadnikom islamske verske skupnosti preprečiti izpovedovati vero v objektu, ki je tradicionalen za njihovo izpovedovanje vere in opravljanje verskih objektov. Osman Đogič na to odgovarja, da je Slovenija pravna in demokratična država, v kateri imajo vsi njeni prebivalci, ne glede na narodnost, vero ali raso, povsem enake ustavne pravice. Tukaj pa se vse šele zaplete. Na Mestni občini Ljubljana ugotovijo, da del zemljišča, ki so ga namenili za gradnjo džamije, ni v njihovi lasti, saj je še vedno v postopku denacionalizacije. Poleg tega pa so prebivalci levega brega Malega grabna na Viču vložili na ljubljansko okrožno sodišče predlog za izdajo začasne odredbe, s katero bi Mestni občini Ljubljana in Ministrstvu za okolje in prostor RS prepovedali odtujiti ali kakorkoli drugače razpolagati s približno 16. 000 kvadratnimi kilometri zemljišča ob Cesti dveh cesarjev, ki ga je Mestna občina Ljubljana z odlokom namenila za gradnjo. Tako so se zapletli nadaljevali vse do leta 2006, ko sta se v mestni hiši sestala novi ljubljanski župan Zoran Jankovič in novi slovenski mufti Nedžad Grabus.

10.4 PO TRNOVI POTI DO DŽAMIJE

Po vseh neuspešnih iskanjih in dogovorih sta novi ljubljanski župan Jankovič in mufti Grabus končno prišla do stične točke, da bi se džamija lahko gradila na zemljišču ob križišču Kurilniške in Parmove ulice za Bežigradom. Slovenski mufti in mešihat islamske skupnosti sta sprejela sklep, da soglašata z vsemi aktivnostmi v zvezi z izgradnjo džamije na Kurilniški ulici v Ljubljani. Ob tem še dodajajo, da se strinjajo z vsemi pogoji za začetek postopka, kot je bilo dogovorjeno in upajo, da je zemljišče, ki je predvideno za gradnjo, izvzeto vseh bremen. Potem ko je ljubljanski mestni svet z 31 glasovi za in enim proti sprejel dopolnjen osnutek prostorskega načrta za islamski verski objekt in so muslimani vendarle dobili zeleno luč, se je ponovno zapletlo. Do konfliktov je prišlo zaradi samega glavnega objekta, ki naj bi bil visok 12 metrov, molilnica 24 metrov, minaret pa skoraj 40 metrov. To je zmotilo mestnega svetnika Mihaela Jarca, ki je začel zbirati podpise za referendum proti gradnji minareta ob džamiji, vendar njegova želja po referendumu ni bila uslišana, saj je župan Zoran Jankovič javno napovedal, da referenduma ne bo razpisal, ker Jarc zahteve za razpis referenduma ni v celoti dopolnil.

Konec decembra sta ljubljanski župan in slovenski mufti Grabus končno podpisala pogodbo o prodaji zemljišča za izgradnjo islamskega kulturnega centra. Da je zemljišče končno prišlo v prave roke, so veliko pripomogli tudi aktivisti islamske skupnosti, donatorji in odvetniška pisarna Senica, ki so s skupnimi močmi zbrali več kot 1,6 milijonov evrov. Tako so muslimani konec leta 2008 postali lastniki 11.364 kvadratnih metrov velikega zemljišča na križišču Kurilniške in Parmove ulice za Bežigradom.

10.5 KDO FINANCIRA DŽAMIJO?

Za nakup zemljišča je islamska skupnost pridobila 4.586.329 evrov kupnine, banka pa jim je odobrila posojilo v višini 2,6 milijonov evrov, ki pa jim ga do konca leta 2009 še ni uspelo povrniti. Prejšnje leto je javnost močno razburil predlog urada za verske skupnosti, s katerim naj bi država ponudila finančno pomoč pri gradnji džamije v višini 500.000 evrov iz državnega proračuna. Pomoč je razburila predvsem nasprotnike gradnje, ki menijo, da se država obnaša nerazumno, da želi v času krize darovati za namene določene verske skupnosti. Tajnik islamske skupnosti Nevzet Porić pa pravi, da je bil konec lanskega leta sprejet sporazum, s katerim bo islamska skupnost lahko podaljšala odplačevanje več kot štirih milijonov evrov posojila. S tem bo islamska skupnost lažje zadihala in si vzela več časa za pripravo mednarodnega arhitekturnega natečaja, na katerem bodo izbrali najustreznejši projekt islamskega verskega in kulturnega središča, ki bo imelo poleg molitvenega prostora še molilnice za ženske, manjši hotel, učilnice, mrtvašnico in servisni prostor. Ker mora islamska skupnost povrniti še 4.111.495,20 evrov dolga, preko medijev in drugih obveščevalnih organizacij prosi za sodelovanje pri odplačilu zemljišča.

Porić še dodaja, da bodo ves izposojeni denar vrnili v roku do konca leta 2010, drugače pa se islamska skupnost financira povsem samostojno, ne zaznamuje se nikakršnih muslimanskih kulturnih spomenikov oziroma druge kulturne dediščine, ki bi bila zaščitena in bi za njih dobivali državno denarno pomoč.

Kako se bo vse skupaj končalo, ali bo do konca leta 2010 džamija zgrajena, ali pa bo Islamska skupnost Republike Slovenije zopet naletela na oviro, ki jo bo morala dolgoročno odstranjevati, ne vemo. Znano je, da bo preteklo še veliko časa, preden bo aktualni dogodek potihnil v ozadje. In kot pravi Drago Kos, je potrebno poiskati razmerje med legalnostjo in legitimnostjo, čeprav v modernih družbah legalnost sicer ni nujna, je pa zadosten pogoj za sprejemanje in predvsem uveljavljanje demokratičnih odločitev. Če bi zadoščala zgolj normativna presoja, se s tem projektom sploh ne bi več ukvarjali, ker bi bilo islamsko versko in kulturno središče zgrajeno že pred desetletji. Ker pa so bolj ali manj previdne pobude vedno znova naletela na odkrita in prikrita nasprotovanja, je pravzaprav nujna presoja legitimnosti (Kos 2002, str.21).

11 ZAKLJUČEK

V osrednjem delu svoje diplomske naloge sem pisala o odnosu, kako se vera dopolnjuje, razlikuje in nadgrajuje s kulturo, o medkulturnem dialogu in kako smo v dialogu med seboj povezani katoličani in muslimani. V nalogi sem se osredotočila na probleme, s katerimi se muslimani srečujejo po Evropi in o njihovi trnovi poti, po kateri so hodili, da so po 40-letnem prizadevanju končno prišli do lokacije, kjer bodo lahko zgradili njihov kulturno-verski center. Muslimanska skupnost se v Sloveniji vedno znova srečuje z ovirami, ko si želijo postaviti objekt, v katerem bodo lahko opravljali svoje verske, izobraževalne, kulturne in druge obrede. Pri vseh obljubah, ki jih je Islamska skupnost Republike Slovenije dobila s strani slovenske oblasti, se zdi, da je realnost džamije v Sloveniji še vedno zarisana nekje v daljavi. Zadnji dogovor med ljubljanskim županom Zoranom Jankovičem in islamsko skupnostjo je prinesel nov podvig, vendar kot vsakič do sedaj, se je tudi tokrat zataknilo. Kaj se bo zgodilo z lokacijo na Parmovi ulici, ali bo džamija resnično zgrajena, kdo jo bo financiral bo, pokazal le čas. Pripadniki islamske vere si želijo, da bi Slovenci končno premagali „srednjeveški stereotip in bojazen pred Turki“ in premagali strah pred terorizmom in muslimanskih teroristih, ki pustošijo po svetu. Slovenci smo po eni strani odprt narod in sprejemamo kulture iz zahodnih držav, po drugi strani pa smo zatrti za islamske „pristaše“. Razlogi se kažejo v mnogih dejanjih, nestrinjanje z gradnjo njihovega kulturno-verskega centra, odpor do muslimanskih tradicionalnih ženskih oblačil, ne samo do burke in nikaba, ampak že do samih naglavnih rut. Glavni razlog pa je seveda gradnja džamije. Razlogi, zakaj je v Sloveniji še vedno ni, se spreminjajo iz leta v leto, enkrat je število muslimanov v Sloveniji premajhno, da bi bila džamija sredi Ljubljane potrebna, drugič je nevarnost poplavnega območja, neskladnost s slovenskim kulturnim prostorom in okoljem, tretjič strah pred terorizmom in mnogi drugi, ki odkrito kažejo nestrpnost slovenskega naroda do muslimanov. In nenazadnje, da si muslimani ne zaslužijo džamije v naši državi, ker so bili tukaj prisotni samo med turškimi vpadi in bitko na soški fronti, imigrirati so začeli šele v zadnjih desetletjih in v Sloveniji nimajo nikakršno pozitivno omembo vredno zgodovino. Takšna so mnenja slovenskih državljanov, pozablja pa se, da ima večina muslimanov v Sloveniji tudi slovensko državljanstvo in so v družbo integrirani, zato jim pripadajo enake pravice kot ostalim državljanom Republike Slovenije.

Župan Jankovič je islamski skupnosti prodal prostor na Parmovi ulici za Bežigradom in obljubil, da bo džamija tam tudi zgrajena. Tudi sedanji predsednik vlade Borut Pahor podpira gradnjo džamije, vendar pravi, da ta objekt ne more biti po muslimanskih standardih, saj bi s svojo podobo izzval še večjo nestrpnost tistih, ki so že tako proti muslimanom. Objekt mora biti tak, da ne bo motil okoliških prebivalcev in hkrati zadovoljil potrebo muslimanov po verskem objektu. Začetek gradnje naj bi se začel že na začetku leta 2009, vendar pa se je islamska skupnost ponovno znašla v težavah, saj mora najprej odplačati dolg za zemljišče v vrednosti 4.111.495,20 eurov, za kar pa nima finančnih sredstev. Islamska skupnost po medijskem oglaševanju naproša državljanke Republike Slovenije za manjši prispevek pri njihovi težavi. Se bo tokrat oglasila solidarnost slovenskih državljanov, ali se bo ponovno pokazal odpor in zatiranje do te verske pripadnosti? Z gradnjo džamije bi Slovenija dokazala, da medkulturni dialog resnično razume kot proces, ki spodbuja odprto in kompleksno kulturno okolje za ustvarjalnost in da to niso le prazne besede na belem papirju. S podporo muslimanom in gradnjo džamije bi pokazali, da znamo biti kljub svoji majhnosti zelo veliki, ker v sebi nosimo spoštovanje in cenimo vsako, še tako raznoliko kulturo.

LITERATURA

- AKBAR, Ahmed S. And Hastings, Sonnan. Islam, globalisation and postmodernity. Routledge, London, 1994.
- ALLEN, Christopher. Summary Report on Islamophobia on the EU after 11. september 2001. Vienna, EUMC, 2002.
- ALI, Tarik. Spopad fundamentalizmov. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 2002.
- ALKUHLI, Ali Muhammad. The Light of Islam. Alfalah House, Jordan, 1998.
- BEČIROVIĆ, Zijad. Islamska različica odnosov z javnostmi. Teorija in praksa, letn. 39., št. 3, 2002.
- BENNET, Clinton. Muslims and Modernity. NY. Continuum, 2005.
- BIHAJLI-MERIN, Oto. Mala splošna enciklopedija, Ljubljana DZS, 1975.
- BUSULADŽIĆ, Mustafa. Muslimani u Evropi. Sarajevo, Sejtarija, 1997.
- CALHOU, Craig. Critical Social Theory. Culture, history and the challenge of difference. Cambridge, Blackwell, 1995.
- CARDINI, Franco. Evropa in islam, Ljubljana, založba /*cf, 2003.
- Concil of Europe. Dokumenti Cm, Bela knjiga o medkulturnem dialogu, Strasbourg, 2008.
- DAVIDSON, Lawrence. Islamic fundamentalism. Westport, Greenwood press, 1998.
- DEBELJAK, Aleš. Oblike religiozne imigracije. Ljubljana, Sophia, 1995.
- DRAGOŠ, Srečo. Džamija- katalizator slovenske nestrpnosti. Dialogi (1-2/04), 21-34, 2004.
- DŽEFEROVIČ, Sejfuulah Ervin. Spoznajte Islam. Ljubljana, Studio Print, 2006.
- ELIADE, Mircea. Zgodovina religioznih verovanj in idej. Ljubljana, DZS, 1996.
- ELSNER Grošelj, Marko. Stanje kulture je stanje duha. Položaj kulture 180, 181, 182, 2006.
- ERJAVEC, Andreja. Država in cerkev v Evropski zvezi, Ljubljana, 2009.

- ESPOSITO, John L. The islamic threat-myth or reality? New York, Oxford university press, 1995.
- ETIENNE, Bruno. Radikalni islamizem. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1987.
- FERRARI, Silvio. Law and Religion in post – Communist Europe, Law and religious studies 1. Leuven, Paris. Dudley, Peeters, 2003.
- GEERTZ, Clifford. Religion as a Cultural system, the interpretation of Cultures. Selected essays, New York, Fontana Press, 1993.
- GODINA, Vesna. Psihologija kulture. Ali je imela v Sapirjevi antropologiji opraviti kultura s posameznikom? Anthropos, let.28, št.¾, 1998.
- GORDON, Matthew. Islam- World religions. New York, Facts on file, 1991.
- HOFSTEDE, Geert. Culture's Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. 2 izdaja. Thousand Oaks. Sage Publications, 2001.
- HUNTINGTON, Samuel P. Spopad civilizacij. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2005.
- JALUŠIČ, Vlasta. Ksenofobija ali samozaščita? O vzpostavljanju nove slovenske državljsanske identitete. V: Petkovič, Brankica (ur). Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01, Ljubljana, Mirovni inštitut, 2004.
- JANČAR, Drago. Duša Evrope. Ljubljana, Slovenska Matica, 2006.
- JANČAR, Mateja. Simpozij 21. stoletja, zbornik prispevkov s simpozija kultura, družba in tehnologija. Inštitut dr. Jožeta Pučnika, Ljubljana, 2009.
- JANKOVIĆ, Vladeta. Resnice, miti in legende o judovstvu, krščanstvu in islamu. Ljubljana, Modrijan, 2000.
- JEFFS, Nikolai. Zavzetost za svet. V: Said, W. Edward (ur). Oblasti povedati resnico. Ljubljana, založba /*cf, 2005.
- KOS, Drago. Džamija v Ljubljani kot „urbanistični“ problem. Dialogi 1 (2/04), 2004.
- KRAŠEVEC, Jože. Pravičnost v svetem pismu in v evropski kulturi. Ljubljana, Mohorjeva družba, 1998.
- KRIVIC, Matevž. Kako smejo v Sloveniji govoriti Bošnjaki? Dialogi 1 (/04), 2004.
- KUZMANIČ, Tonči. Bitja s pol strešice. Slovenski rasizem, šovinizem, seksizem. Ljubljana, Zavod za odprto družbo, 1999.

- KUZMANIĆ, Tonči. Rasizem in ksenofobija, ko da ju v Sloveniji ni. V: Petkovič, Brankica (ur). Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01, 56-77. Ljubljana, Mirovni inštitut, 2001.
- MASTNAK, Tomaž. Kristjanstvo in muslimani. Ljubljana, Forum, 1996.
- MASTNAK, Tomaž. Naša Evropa. Obrazi naše Evrope. Ljubljana, Mirovni inštitut, 2001.
- Medkulturni dialog v Sloveniji. Statistični Urad Republike Slovenije, Ljubljana, 2009.
- NASTRAN ULE, Mirjana. Predsodki in diskriminacije. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 1999.
- NASTRAN ULE, Mirjana. Sodobne identitete v vrtincu diskurzov. Ljubljana, Založba Sophia, 2000.
- NASTRAN ULE, Mirjana. Temelji socialne psihologije. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 2000.
- PAJNIK (ur). Obrazi naše Evrope. Ljubljana, Mirovni inštitut, 2001.
- PAŠIČ, Ahmed. Islam in muslimani v Sloveniji. Ljubljana, žepna knjiga, 2005.
- PAŠIČ, Ahmed. Islam in moderni zahod. Kranj, Gorenjski glas d.o.o., 2006.
- PIKALO, Jernej. Neoliberalna globalizacija in država. Ljubljana, Založba Sophia, 2003.
- RÉMOND, Rene. Religija in družba v Evropi. Esej o sekularizaciji evropskih družb v 19. in 20. stoletju. Ljubljana, 2005.
- ROY, Oliver. Globalizirani islam. V: Rotar, Katarina. Ljubljana, Krtina, 2007.
- SAID, Edward W. Orientalizem - Zahodnjaški pogledi na Orient. Ljubljana, ISH, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1996.
- SMRKE, Marjan. Svetovne religije. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 2000.
- ŠIRCELJ, Milivoja. Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, popisi 1992-2002. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije, 2002.
- ŠUMI, Irena. Kultura, etničnost, mejnost. Ljubljana, Založba ZRC, 2000.
- The Guinness Encyclopedia v: Družinska enciklopedija Guinness. Ljubljana, Slovenska knjiga, 2001.
- TOPLAK, Cirila. Združene države Evrope, Zgodovina evropske ideje. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 2003.

- VELIKONJA, Mitja. Masade duha, Razpotja sodobnih mitologij. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 1996.
- VILA, Antun. Organizacijska kultura. Organizacija in organiziranje. Kranj, moderna organizacija, 1994.
- ŽAGAR, Mitja. Tradicionalne kolektivne identitete v Evropi, oblikovanje skupnih evropskih identitet in reforma Evropske Unije. V: Gaber, Slavko, Zlatko Šabic in Mitja Žagar (ur). Prihodnost Evropske unije, 124-145, Ljubljana, Državni zbor RS, 2003.
- WILLIAMS, Raymond v: Cajnko, Bont. Navadna kultura, izbrani spisi. Ljubljana, 1997.

VIRI

PRAVNI VIRI

- Amsterdamska pogodba (Uradni list RS, št. 27/2004)- APEU z dne 23.04.2004
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Uradni list RS, št 3-20/1994)
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah (A6-0445/2007)
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Uradni list RS, št. 35/92-MP, št.9/92)- MPDPP
- Pogodba o Ustavi za Evropo (2004/C310/01)- MPU
- Splošna deklaracija o človekovih pravicah (A/RES/217A (III))- SDČP
- Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim Sedežem o pravnih vprašanjih (Uradni list RS-MP, št. 4/2004, RS, št. 118/2003)- BHSPV
- Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti (Uradni list RS, št. 15/76, 42/86 in Uradni list RS, št. 22/91)- ZPPVS
- Zakon o ratifikaciji Pogodbe o Ustavi za Evropo s sklepno listino (Uradni list RS-MP, št. 1/2005)- MPUE
- Zakon o Verski svobodi (Uradni list RS, št. 14/07)-ZVS
- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91, 68/06, 69/2004, 24/2003, 66/2000, 42,97)- URS

ČASOPISI IN PUBLIKACIJE

- Ag. Agencije. Islamske države želijo pravičnejšo svetovno gospodarsko ureditev. Dnevnik, 2009, 10. november, str. 23.
- GAUBE, Aleš. Obama želi nov začetek z muslimani. Dnevnik, 2009, 5. junij, str. 7.
- GAUBE, Aleš. Prijateljstvo z Zahodom ne preprečuje spogledovanja z vzhodom. Dnevnik, 2009, 18. november, str. 7.
- VUČINA VRŠNAK, Ana. Dokončna prepoved burke morda že julija. Dnevnik, 2010, 3. maj, str. 8.
- VUČINA VRŠNAK, Ana. Naglavne rute so samo en problem. Dnevnik, 2010, 29. april, str. 7.
- BRSTOVŠEK, Andrej. Bela hiša postavlja rok za dialog z Iranom. Dnevnik, 2010, 20. maj, str. 7.
- BRSTOVŠEK, Andrej. Enajsti september še vedno terja svoj davek. Objektiv, 12. september, str. 4.
- B.J. Švicarski liberalci želijo rešiti minarete. Dnevnik, 2009, 9. december, str. 7.
- F.L. Od superzvezde do osamljenca. Nedeljski, 2010. 9. maj, str. 23.
- JAKŠIČ, Milan. Cerkev svetuje Hrvatom, koga naj volijo za predsednika. Dnevnik, 2009, 25. november, str. 6.
- ŠORL, Mihael. Sarkozy bi prepovedal burke na francoskih ulicah. Dnevnik, 2010, 29. april, str. 7.
- IVELJA, Ranka. Šolski križi in državne težave. Dnevnik, 2009, 19. november, str.2.
- IVELJA, Ranka. RKC nagovarja Pahorjevo vlado k novemu Vatikanskemu sporazumu. Dnevnik, 2009, 26. november, str. 2.

ZBORNIK

ASSMANN, Jan. Monoteizem in jezik nasilje. V: (ur.): Assmann, Jan. Zbornik Religija in nasilje 2000. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Dostopno na:

http://www.drustvo-dvatisoc.si/Zbornik_Religija+in+nasilje (2008)

SPLETNI VIRI

- Bela knjiga o medkulturnem dialogu. Council of Europe.

Dostopno na:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM%282008%2930&Language=lanEnglish&Ver=final&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
(07.05.2008)

- BAHOVEC, Igor. Sociologija religije.

Dostopno na:

<http://www.scribd.com/doc/32417102/Untitled> (2005/2006)

- BERNIK, France. Katoliška cerkev in slovenska kultura.

Dostopno na:

<http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/E562F07926E08A8CC12570D50046A567?OpenDocument> (25.12.2005)

- Dogajanje v zvezi z gradnjo džamije v Sloveniji v letu 2003

Dostopno na:

<http://www.dzamija.com/2009/01/14/dogajanje-v-zvezi-z-gradnjo-dzamije-v-sloveniji-v-letu2003/>
(15.01.2009)

- Država in vera v Sloveniji.

Dostopno na:

http://uvw.gov.si/fileadmin/uv.gov.si/pageuploads/razni_dokumenti/drzava_in_vera_v_Sloveniji_the_state_and_religion_in_Slovenia.pdf (2008)

- Dr. Tine Hribar. Svetovni etos, evropska civilna religija in verstva na Slovenskem.

Dostopno na:

<http://prihodnostslovenije.si/uprs/ps.nsf/krf/40983D334367E05DC12570D60060AA11?openDocument>
(23.12. 2009)

- Država in cerkev v Sloveniji.
Dostopno na:
http://slomsek.net/slomsek/tekst_govor_stres_14_12_2005_drzava_in_cerkev.pdf
(17.3.2010)
- VALENČIČ, Erik. Odkrivanje tančic.
Dostopno na:
http://www.mladina.si/tednik/201018/odkrivanje_tancic
(18/2010)
- Evropska Komisija. Zgodovina Evropske unije.
Dostopno na:
http://europa.eu/abc/history/index_sl.htm
(16.01.2010)
- FUKUYAMA, Francis. The west has won. Radical Islam can't beat democracy and capitalism. We are still at the end of history.
Dostopno na:
<http://www.guardian.co.uk/waronterror/story/0,,567333,00html>
(11.10.2001)
- BERVAR, Gojko. Islam in mediji.
Dostopno na:
<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/35/reprezentacije/>
(05.09.2008)
- Highlights of EUMC report. Muslims in the European Union
Dostopno na:
<http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-EN.pdf>
(28.05.2010)
<http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-SL.pdf>
(28.05.2010)
- Human rights Watch. Light of Returning Serb Ferugees May Slow EU Bid.
Dostopno na:
http://hrw.org/english/docs/2006/09/croati14114_txt.htm/
(02.02.2010)
- Islamska verska skupnost na facebooku.
Dostopno na:
<http://www.facebook.com/group.php?gid=42044776556>
(28.06.2010)
- KALČIČ, Špela. Religija kot aktivnost skupine, ki postane izraz etninčne identitete.
Dostopno na:
<http://www.ish.si/~ljish8/files/pdf2002-2004/kalcic-S-Religija-2003.pdf>

(2004)

- KODELJA, Zdenko. Religija in vzgoja v javni šoli.
Dostopno na:
http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/religija-javna-sola-slo-svn-t07.pdf
(04.04.2010)
- Komisija vlade RS za dialog z verskimi skupnostmi.
Dostopno na:
http://www.uvs.gov.si/si/drzava_verska_svoboda_in_verske_skupnost_v_republiki_sloveniji/
(18.02.2010)
- Konvencija o človekovih pravicah.
Dostopno:
http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/po_vsebini/konvencija_o_clovekovi_h_pravicah/
(05.05.2010)
- KOŽELJ, Janez. Džamija na Parmovi bo sprožila proces preobrazbe območja.
Dostopno na:
<http://www.delo.si/clanek/34475> (14.12.2006)
- KREAČIČ, Goranka. Izziv verske raznolikosti in dialog v Evropi.
Dostopno na:
<http://www2.arnes.si/~gkreat/Doc/izziv%20verske%20raznolikosti.pdf>
(08.04.2010)
- LAVRENČIČ, Armina. Sociologija.
Dostopno na:
<http://www.lung.si/gradiva/SOCIOLOGIJA.pdf> (2008/09)
- MASTNAK, Tomaž. Mit Evrope in religija demokracije.
Dostopno na:
<http://shrani.si/f/1C/K6/2lsLhVH5/mastnak-mit-evrope-in-re.pdf> (21/1996)
- Mediji in islam.
Dostopno na:
http://www.islamska-skupnost.si/index.php?option=com_content&view=article&id=310&Itemid=19
(05.04.2010)
- Ministrstvo za zunanje zadeve. Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (1999), št. 007-01/90-2/45.
Dostopno na:
<http://www.gow.si/mzz> (24.04.2010)
- O džamiji
Dostopno na:
<http://www.dzamija.com/about/> (17.06.2003)

- Odnos med cerkvijo in državo z vidika prava EU.

Dostopno na:

http://uvs.gov.si/fileadmin/uvs.gov.si/.../verska_svoboda3.do (15.05.2010)

- Prve zahteve po džamiji segajo v leto 1969.

Dostopno na:

<http://www.delo.si/clanek/73710> (31.07.2008)

- Pogodba o ustavi za Evropo:

Dostopno na:

<http://www.evropa.gov.si/si/lizbonska-pogodba/ustava-za-evropo/> (10.05.2010)

- Radio Vatikan. Evropski komisar za vzgojo, Jan Figel, obiskal Ljubljanskega nadškofa

Dostopno na:

http://storico.radiovaticana.org/slv/storico/2008-01/178721_evropski_komisar_za_vzgojo,_jan_figel,_obiskal_ljubljanskega_nadskofa.html (08.01.2008)

- Slovar slovenskega knjižnega jezika, spletna postavitev maja 2000.

Dostopno na:

http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=RELIGIJA&hs=1 (23.04.2010)

Slovar slovenskega knjižnega jezika, spletna postavitev maja 2008

Dostopno na:

http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=kultura&hs=1 (23.04.2010)

- Slovensko predsedstvo EU 2008, govor predsednika vlade RS Janeza Janše ob slovesni otvoritvi evropskega leta medkulturnega dialoga.

Dostopno na:

http://www.eu2008.si/si/News_and_Documents/Speeches_Interviews/January/0108EYC_JansaSpeech.html (08.01.2008)

- Sociologija.

Dostopno na:

www.dijaski.net/get/soc_tes_religija_socializacija_odklonskost_01.doc (16.03.2010)

- Sociologija religije.

Dostopno na:

http://baza.svarog.org/sociologija/sociologija_religije/religija.php (16.03.2010)

- STA (2006). Benedikt XVI izrazil obžalovanje, a se ni opravičil.

Dostopno na:
<http://www.sta.si/vest.php?id=1088468> (17.09.2006)

- ŠKAMPERLE, Igor. Globalizirano sveto in nove oblike religioznosti.

Dostopno na:
<http://www.teof.uni-lj.si/uploads/file/BV/BV-07-1-09-skamperleglobalizirano.pdf>

(01.02.2007)

- Urad za Verske skupnosti.

Dostopno na:
http://www.uvs.gov.si/si/novinarsko_sredisce/fotogalerija/podpis_sporazuma_z_islamsko_skupnostjo_v_republiki_sloveniji/ (23.04.2010)

- Marn, Urša. Trnova pot do džamije.

Dostopno na:
http://www.mladina.si/tednik/200621/clanek/kul--arhitektura-ursa_marn/ (21/2006)

- Varuh človekovih pravic.

Dostopno na:
<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (10.05.2010)

- Zakon o verski skupnosti.

Dostopno na:
<http://www.zakonodaja.com/zakoni/iii/2/zvs/zvs> (08.05.2010)

- Zakon o verski svobodi.

Dostopno na:
<http://www.uradni-list.si/1/content?id=78332> (08.05.2010)

- Zgodovina krščanstva.

Dostopno na:
<http://korenine.skavt.net/korenine/ankaran1/> (25.02.2010)

<http://wikipedia.org/wiki/krscanstvo> (25.02.2010)

